

ÅRSRAPPORT 2016

FRITT ORD

Tekster av Bjarne Røsjø
Design av Melkeveien Designkontor AS
Forsidebilde fra filmen «Nowhere to Hide»
av regissør Zaradasht Ahmed.
Filmen er støttet av Fritt Ord.

Innhold

Forord	4
Støtte til litteraturhus og bibliotek	6
Fritt Ords Pris 2016 til Robert Mood	9
Støtte til journalistikk: Investigate Europe, Nationen og Innsyn.no	11
Kritikerstipend til Anki Gerhardsen og Jon Inge Faldalen	14
Journalistprosjektet Perspektiv	16
Presseprisene Free Media Awards 2016	18
Støtte til sakprosa	20
Støtte til dokumentarfilm	22
Fritt Ords dataspillsatsning Digitale Liv	24
Konferansen «Public Calling»	25
Konferansen «Technology and the Human Future»	28
Støtte til internasjonale ytringsfrihetsorganisasjoner	30
Fritt Ords Honnør til Walid al-Kubaisi og Loveleen Rihel Brenna	32
Preben Muthe Fellowship til journalist Sidsel Dalen	35
Årsregnskap 2016	37

Ytringsfriheten er under sterkt press

Ytringsfrihetsåret 2016 har virkelig vist oss at historien ikke følger en rettlinjet utvikling, men tar overraskende dreininger og stundom tilbakeskritt.

Flere demokratier har utviklet seg i autoritær retning og innskrenket presse- og ytringsfriheten – og i Norge er det minst like vanskelig som før å komme med kritikk for eksempel på offentlige arbeidsplasser.

Utviklingstrekkene har preget prioriteringene til Stiftelsen Fritt Ord i 2016. Noen av våre viktigste innsatsområder har nettopp vært prosjekter som prøver å styrke journalistikken og samfunnsdebatten, og internasjonalt har vi hatt en særlig oppmerksomhet mot Øst- og Sentral-Europa.

I 2016 bevilget vi 75,9 millioner kroner til våre vedtektsbestemte formål. Den samlede summen ble noe lavere enn året før og året etter; det skyldes at vi i perioder med mindre avkastning fra markedene vi har investert kapitalen vår i, blir mer forsiktig med midlene, siden de skal vare for alltid.

I våre syv årlige søknadsrunder i 2016 fikk vi inn 3050 søknader, av disse ble 1130 helt eller delvis imøtekommet. Vi har altså en relativt høy ja-prosent. Det meste er ordinære bevilgninger, men vi får også mange søknader til våre øremerkede utlysninger innenfor journalistikk, kritikk/anmelderi og arrangementer på folkebibliotekene.

Vi er stolte av å følge med på hva søkerne og mottagerne får til med bidragene fra oss, og ofte inngår vi i et spleiselag der flere offentlige og private finansieringskilder bidrar. Jeg liker å kalle en stiftelse som Fritt Ord for en «ideenes infrastruktur» – som eksisterer for å tilrettelegge for andres gode arbeid og initiativer. Ikke sjelden er vi de første som bevilger midler til et prosjekt, og det utløser i sin tur annen finansiering.

Det er veldig mye som står veldig bra til i vårt eget land – vi er rett og slett blant de mest privilegerte i verden når det gjelder ytringsfrihet. Vi har sterk lovbeskyttelse av denne fundamentale friheten, vi har et svært mangfoldig medielandskap med en samfunnsdebatt som er uvanlig åpen og

egalitær, en befolkning bestående av kresne og avanserte mediebrukere, og vi har flere tiår lang tradisjon for en sterk, offentlig mediepolitikk som imøtekommer borgernes store etterspørsel etter viktig samfunnsjournalistikk.

Men det finnes reelle ytrings- og offentlighetsproblemer også i et land som vårt. Presset mot ytringsfriheten må ikke reduseres til trusler og vold fra ekstremisme, den truer også med å bli innskrenket av mer strukturelle, mer usynlige faktorer.

For det første: Takhøyden i store deler av arbeidslivet virker synkende, særlig i offentlig sektor. Nye undersøkelser fra Fafo har vist at det ikke er blitt lettere å varsle om kritikkverdige forhold på arbeidsplassene de siste årene, tross all oppmerksomhet om temaet. Særlig paradoksalt er det at ytringskulturen virker presset i offentlig sektor, i noen av de miljøer som er de felles bærebjellene i velferdssamfunnet vårt, som skole, helse og politi.

For det andre: Alle som har deltatt i offentlig debatt i mainstream-mediene og i sosiale medier gjenkjenner lett hersketeknikkene som er i sving: personangrep, latterliggjøring, usynliggjøring, å fordreie og avspore en debatt. Men en alvorligere variant av hersketeknikkene er hatprat og spesielt grov netthets – ytringer som går direkte på debattantenes identitet og personlige karakteristika og egenskaper, og som gjerne går i truende retning. Tonen i mange nettdebatter er ekstremt tøff. Selv svært erfarne samfunnsdebattanter vet at alt dette er vanskelig å venne seg til, og det fremmer neppe diskusjonslysten og innsiktene som vinnes.

For det tredje: Teknologigigantene og hva de gjør med medienes forretningsmodeller begynner å få store konsekvenser for offentligheten. De sosiale mediene og søkemotorene påvirker vår medieadferd og vårt informasjonsnivå dypt og

sterkt, og det er urovekkende hva de «vet» om oss og vår digitale adferd

For det fjerde: Religiøs og politisk ekstremisme og terrorisme skaper et samfunnsklimate preget av frykt – som igjen ofte fører til selvsensur. Samtidig skaper et mer polarisert ytringsmiljø også en økt, rasjonell erkjennelse av at det knapt finnes grenser for hva som kan og bør løftes opp i den offentlige sfære. Men når farlige ideer får plass der, må det også finnes kvalifisert motstand og kritikk, og det er krevende.

Stiftelsen Fritt Ord støtter mange prosjekter som har med disse temaene å gjøre – og deltar i offentlige diskusjoner om dem kontinuerlig. For meg som direktør i stiftelsen gjør det spesielt inntrykk å reise mye rundt i Norge og ta direkte del i noen av de særdeles tallrike deloffentligheter dette landet består av, utenfor de største mediene og de sosiale mediene flomlys. Det finnes et myldrende organisasjonsliv med foredrag, debatter, seminarer og konferanser, en mengde med festivaler og stadig nye utstillinger. Alt dette har Fritt Ord gledet av å være med på å støtte.

I 2016 har vi vært midt inne i en fire år lang satsing på journalistikk, med ti ekstra millioner avsatt per år til felter som kritisk klimajournalistikk, kritisk debatt i norske lokalsamfunn, Norges forhold til Europa og prosjektstøtte til frie skribenter. En egen satsing på ti årlige, større kritikerstipender kommer i tillegg. Andre «søyler» i satsingene våre er også i 2016 dokumentarfilm, sakprosaøker, tidsskrifter og utdanningsstipender.

Stiftelsen Fritt Ords forpliktelser utfra vedtektene våre er hovedsakelig i Norge. Vår internasjonale virksomhet har derimot også betydelig omfang, og er blitt stadig viktigere. Den ytringsfriheten og pressefriheten som nordmenn så ofte tar som en selvfølge, er ikke det. Omtrent halve verdens befolkning lever i land og samfunn helt eller nesten helt uten ytringsfrihet.

FOTO: CAROLINE REISJAD / FRITT ORD

Og utviklingen går i feil retning – de årlige kartleggingene fra Freedom House viser de siste årene at det antall land som opplever en reduksjon i pressefriheten øker *mer* enn det antall land som ser en økt frihetsgrad. Når det gjelder internasjonale prosjekter, har Fritt Ord særlig etablert og utviklet journalistikkprosjekter og mediesatsinger i det østlige Europa – for eksempel for journalister og publisister som daglig arbeider i stor fare. Særlig viktige for oss er journalistikkprogrammet Perspektiv i Russland, og våre pressepriser Free Media Awards.

Ytringsfriheten eksisterer som grunnlaget for andre friheter og rettigheter – den gjør politisk frihet, religiøs frihet og flere andre friheter mulige. Ytringsfriheten har ikke egenverdi, den eksisterer ikke for sin egen del, men fordi den er et uunnværlig redskap for å gjøre samfunnet bedre – gjennom kritikk og et vell av synspunkter og perspektiver å bearbeide problemene og det negative i et samfunn. Og å nærme oss noe som ligner på sannhet, selv om vi sjelden eller aldri kan være sikre.

Stiftelsen Fritt Ord eksisterer for å assistere mange av de gode krefter som arbeider for dette.

KNUT OLAV ÅMÅS

Direktør i Stiftelsen Fritt Ord

STØTTE TIL LITTERATURHUS OG BIBLIOTEK

– Økt behov for den gode og sakte kunnskapsformidlingen

Litteraturhuset i Oslo satte ny publikumsrekord i 2016, og Litteraturhuset i Trondheim fikk en flygende start med tjåka fullt hus under åpningsfesten. – Folk søker i økende grad etter den gode og sakte kunnskapsformidlingen, sier Oslo-husets programsjef Andreas Liebe Delsett.

Fritt Ord støtter hvert år litteraturhus og biblioteker i Norge med betydelige beløp. I 2016 fikk seks litteraturhus støtte til programvirksomheten, mens 65 bibliotek over hele landet fikk tilskudd til seminarer og annen litteraturformidling.

Litteraturhuset i Oslo var landets første i sitt slag da det åpnet dørene i 2007, og ble fort en suksess som inspirerte til etableringen av litteraturhus også i flere andre byer. Sentralbadet Litteraturhus i Odda åpnet dørene i 2011, i lokaler som tidligere hadde tilhørt Odda Smelteverk.

Deretter fulgte fem nye etableringer slag i slag: Litteraturhus Lillehammer hadde sine første arrangementer høsten 2012, Litteraturhuset Fredrikstad og Litteraturhuset i Bergen åpnet dørene i

Litteraturhuset i Trondheim åpnet dørene i 2016. FOTO: LITTERATURHUSET I TRONDHEIM

januar 2013, Litteraturhuset i Skien kom på plass i Ibsenhuset høsten 2013, og Litteraturhuset i Trondheim åpnet dørene i oktober 2016.

Overveldet av responsen

– Litteraturhuset i Trondheim hadde vært et prosjekt i flere år. Men i 2015 begynte vi med arrangementer på ulike steder i byen, for å synliggjøre hva et litteraturhus er og hva det kan bety for byen, forteller daglig leder Trond Åm.

Og så begynte det å gå fort. I tolvte time fikk Litteraturhuset innpass i det nye Kulturkvartalet, i samlokalisering med Kunsthall Trondheim og Trondheim folkebibliotek.

– Åpningen ble lagt midt i høstferien, og vi var

derfor usikre på hvor mange som ville komme. Men folk strømmet til! Høy og lav, gammel som ung. Over 2000 personer var innom i løpet av åpningsdagen. Det var tjåka fullt! forteller Åm.

Hovedattraksjonen under selve åpningen var en spesialskrevet forestilling med barnebokforfatteren Kari Stais skikkelser Jakob og Neikob, som egner seg for både barn, ungdom og voksne. Edvard Hoem var kveldens hovedgjest.

– Den forestillingen var viktig for oss. Det er avgjørende for Litteraturhuset i Trondheim at vi skal være tilgjengelig for alle og tilby noe for enhver smak, også for barn, forteller Åm.

– Vi begynte med et høyt aktivitetsnivå og en liten organisasjon som ikke er dimensjonert deretter, så vi jobber fortsatt med å komme over i vanlig drift. Men vi har holdt aktiviteten oppe, og folk fortsetter å komme i strie strømmer, tilføyer han.

Fritt Ords bevilgning i 2016 ble brukt til etableringsstøtte og programstøtte.

Hemmeligheter avslørt i Bergen

Litteraturhuset i Bergen hadde godt besøk i 2016 og «traff planken» allerede med et av de første arrangementene, *Skrivehistorier*, i midten av januar. – Vi inviterte seks forfattere og publikum til en festkveld der vi ville bryte alle regler og snoke i litteraturens tilblivelseshistorier. Det er vanlig å tenke seg at forfattere ikke vil fortelle om hvordan de jobber, men her fikk vi isteden høre om hemmelighetene deres, forteller programansvarlig Heidi Bøhagen.

Forfatterne fortalte åpent om hvordan de jobber og viste bilder av sine egne skrivestuer til intervjueren Henning S. Bergsvåg. Frode Grytten fortalte for eksempel at han pleier å spille dataspill i ti minutter for å rydde hjernen før han setter seg til å skrive, mens Bård Torgersen påstod at han ofte er naken når han skriver hjemme i OBOS-leiligheten i Oslo. De fire andre forfatterne var Kjersti Annesdatter Skomsvold, Selma Lønning Aarø, Gabriel Vosgraff Moro og Gunnhild Øyehaug.

Litteraturhuset i Bergen har nærmere 100.000 besøkende i året, og avholdt i 2016 775 arrangementer der 600 var åpne for publikum. Fritt Ord bidro med generell programstøtte samt støtte til arrangementer i serien Lyrikksalong og til driften av husets kjedeuavhengige og egenrådige bokhandel, Boksalongen.

Publikumsrekord i Oslo

Litteraturhuset i Oslo satte ny publikumsrekord i Oslo, med til sammen 123 695 publikummere på åpne arrangementer. Rekorden henger blant

Fra Boksalongen, Litteraturhuset i Bergen. FOTO: LITTERATURHUSET I BERGEN

annet sammen med publikums økende behov for troverdig informasjon og kunnskapsbasert folkeopplysning om de store temaene i tiden, forteller programsjef Andreas Liebe Delsett.

– Når medieoffentligheten blir stadig mer oppsplittet og delprivatisert, søker folk i økende grad etter den gode og sakte kunnskapsformidlingen. Vi forsøkte å møte det behovet med flere ulike arrangementer, som for eksempel foredragsserien *Midtøsten for dummies*, forteller Delsett.

Litteraturhuset hadde også tidligere merket en gradvis økning i interessen for folkeopplysning om internasjonale temaer, men det tok helt av i 2016. – Særlig Midtøsten-serien hadde et helt vanvittig oppmøte. Bare det ene foredraget om *Syria for dummies* trakk nesten 800 publikummere. Vi måtte kjøre foredraget to ganger for sprengte saler, og fortsatt var det mange som ikke fikk plass, forteller Delsett.

Litteraturhuset satset også på å bruke litteraturen som innfallsport til å forstå verden, som for eksempel da den danske forfatteren Carsten Jensen kom for å presentere sin store Afghanistan-bok *Den første sten* og bli intervjuet av Jonas Gahr Støre. Arrangementet i begynnelsen av mars fylte den største salen til siste sete, og et godt stykke ned i trappa.

– Vi har også tatt flere initiativer for å løfte litteratur som ellers ikke får den oppmerksomheten den fortjener, og inviterte internasjonale forfattere som var i Oslo for å presentere aktuelle bøker på

norsk om å bli litt lenger, for å holde foredrag om en litterær ledestjerne. Den argentinske forfatteren Cesar Aira, Den hyppigst nevnte latinamerikanske kandidaten til nobelprisen, holdt for eksempel et svært spennende foredrag om den norskargentin-ske forfatteren Nora Lange, forteller Delsett.

Fritt Ords støtte til Litteraturhuset i Oslo i 2016 ble brukt til en rekke arrangementer samt en påbegynt oppgradering av husets nettside og tekniske utstyr. Huset i Wergelandsveien rommer hvert år ca. 1500 åpne publikumsarrangementer, hvorav Litteraturhuset selv står for ca. 400. Litteraturhuset i Oslo er, med sine 3 500 m² og høye besøkstall, det største litteraturhuset i Europa.

Fritt Ord har også gitt støtte til litterære programmer ved Stiftelsen Sentralbadet Litteraturhus i Odda, Litteraturhuset i Fredrikstad og Litteraturhuset i Skien.

Mange søknader fra bibliotekene

Fritt Ord lyste våren 2016 ut tilskudd à kr 50 000 til formidling av norsk språkkultur i bibliotekene. Stiftelsen mottok hele 98 søknader, og det ble besluttet å tildele midler til 43 søkere. I tillegg fikk 22 prosjekter ved norske biblioteker støtte utenfor utlysningen.

Fritt Ord har prioritert prosjekter ved bibliotekene som er nyskapende, og har søkt å representere bredden i formidlingsideene. De støttede prosjektene formidler litteratur blant annet gjennom forfattermøter, skrivekurs, debatter, lesegrupper og foredrag.

Blant prosjektene som fikk støtte gjennom utlysningen var prosjektet «Er samisk språk og kultur liv laga?» ved Alta bibliotek. Biblioteket arrangerte forfattermøter og diskusjoner rundt emnene flerspråklighet, språkblanding, språkidentitet og minoritetsspråk, med utgangspunkt i den kulturelle smeltedigelen Finnmark, der samisk, finsk/kvensk og norsk kultur har møttes gjennom årtiene.

Deichmanske biblioteks filial på Torshov i Oslo fikk støtte til formidlingsrekken «Språk er makt», som videreførte serien «Treffpunkt Torshov» med fem forfattermøter rundt temaer som maktspråk, dialekt og klasse, språklige hersketeknikker og språket i offentlig dokumenter.

FRITT ORDS PRIS 2016

– Ytringer i uniform har ikke skadet karrieren

Robert Mood mottok Fritt Ords Pris under en seremoni 10. mai 2016 i Den Norske Opera & Ballett i Oslo. FOTO: MONICA LARSEN

– Jeg har ikke hatt noen ubehagelige eller negative reaksjoner internt ved å bruke ytringsfriheten. Hvis jeg – med alle mine ytringer – har gjort karriere i Forsvaret, kan det ikke være noe minus for mennesker i uniform å ytre seg, sier generalløytnant (p) Robert Mood.

I 2016 ble Fritt Ords Pris – stiftelsens høyeste utmerkelse – tildelt Robert Mood for å ha «vist stort ytringsmot i kritiske debatter om Forsvarets rolle i samfunnet», som det het i begrunnelsen. I juni 2004 skrev for eksempel daværende brigader Mood at norsk deltakelse i utenlandsoperasjoner bidrar til å skape et mer mobilt og fleksibelt forsvar som kan møte nye trusler, først og fremst her hjemme. I 2015 hadde han avansert til generalløytnant og kastet seg inn i debatten om bevæpning av politiet – som han advarte mot.

– En sentral militær leder som Robert Mood kan være en inspirasjon for andre borgere som vil engasjere seg med sin fagkunnskap i debatter om omstridte temaer, sa Fritt Ords styreleder Georg Fr. Rieber-Mohn.

Kritikk må være saklig og lojal

– Jeg tror de fleste vil være enige om at jeg har gjort en grei karriere i Forsvaret, kommenterer Mood med et aldri så lite understatement, og tilføyer:

– Derfor undrer jeg meg over at det fortsatt er så få mennesker i uniform som deltar i samfunnsdebatten. Dessverre er det slik at oppfatningen om at det er ugreit å ytre seg hvis du går i uniform, fortsatt lever i beste velgående i systemet. I mitt nettverk i Forsvaret møter jeg ofte mennesker som frykter at det vil ha karrieremessige konsekvenser hvis de deltar i samfunnsdebatten, sier han.

– Men jeg har som sagt ikke opplevd det som noe minus å ytre seg. Man må naturligvis tenke over måten man gjør det på. Kritikk og refleksjon som er saklig og tydelig, mens sikkerhetslovens bestemmelser samtidig respekteres, krever jo litt refleksjon. Vi går for øvrig ikke i uniform bare for å forsvare geografi, men fordi vi har en dyp lojalitet til samfunnssystemet vårt. Det har vært ekstra spennende for meg å vise at også folk i uniform kan være med på å verne om ytringsfriheten, sier Mood.

Embetsverket er svekket

Etter Fritt Ords pristildeling mente tankesmien Civitas leder Kristin Clemet at embetsmenn som Mood bør være mer tilbakeholdende med å ytre seg, men Mood er uenig. Dessuten fikk han støtte av blant annet ledende jurister, som mente at han var trygt innenfor grensene av det akseptable.

– Kristin Clemet trakk uansett opp en viktig debatt, men etter min mening burde man langt på vei ha en plikt til å uttale seg når man er ansatt i embetsverket, kommenterer Mood, og utdyper:

– Det jeg ser på som mest problematisk, med min erfaring fra det indre liv i forsvarssektoren, er på den ene side byråkrater som har sin egen agenda og bærer med seg en del politikerforakt. På den annen side har jeg også møtt byråkrater og toppledere i indre etat som er så servile at de faglige argumenter forvitrer. Embetsverkets viktige rolle, en sterk og uavhengig fagposisjon, er også under press fra politikernes detaljstyrende kortsiktighet. Når embetsverket blir et servilt sekretariat i enkeltstatsråders kamp for avisoverskrifter i morgen, har vi et betydelig større problem enn at de ytrer seg med tydelig åpenhet!

TIDLIGERE VINNERE:

2015: Robin Schaefer og Jan Erik Skog

2014: Anne Sender

2013: Per Fugelli

2012: Sara Azmeh Rasmussen

2011: Anders Sømme Hammer

Pensjonert generalløytnant

Robert Mood har hatt en lang rekke lederstillinger i det norske Forsvaret, blant annet som sjef for Telemark Bataljon og som generalinspektør for Hæren. Internasjonalt har han blant annet vært utnevnt av FNs generalsekretær til sjef for observatørkorpset i Midtøsten (UNTSO), og senere til sjef for FNs observatørstyrke i Syria (UNSMIS). I januar 2014 ble han utnevnt til generalløytnant og sjef for Forsvarets militærdelegasjon ved NATO-hovedkvarteret i Brussel.

Robert Moods formelle tittel i dag er generalløytnant (p), etter at han gikk av med pensjon i august 2016. I forsvaret beholder man nemlig tittelen livet ut, kun med en liten parentes på slutten. Han har blant annet brukt den nye fritiden til å lede et utvalgsarbeid for Veteranforbundet SIOPS, for veteraner som er blitt skadd i internasjonale operasjoner.

– Jeg stiller også opp for videregående skoler og holder foredrag om Midtøsten og slike ting, i tillegg til at jeg holder foredrag for næringslivet og offentlige virksomheter om utvalgte temaer. Dessuten har jeg skrevet en bok som etter planen kommer ut på Cappelen Damm høsten 2017. Så jeg har slett ikke sluttet med å ytre meg, sier han.

– Velinformerte borgere er en vaksine mot populisme og ekstremisme

– Virkeligheten er blitt så kompleks, og alt er innfiltret i alt, slik at det er fryktelig vanskelig å være en informert borger. Da må vi i hvert fall prøve å organisere journalistikken slik at vi har en sjanse til å fange opp noe av kompleksiteten, sier Ingeborg Eliassen.

Ingeborg Eliassen var en erfaren utenriksjournalist med blant annet 24 års fartstid i Stavanger Aftenblad da hun flyttet til Berlin og ble frilanser i 2015. Der begynte hun snart å diskutere med andre europeiske journalister, som alle så det samme problemet: At sentrale utviklingstrekk og viktige hendelser som kan få store konsekvenser, ofte går under radaren eller blir overflatisk behandlet av både lokale og nasjonale medier.

Resultatet av Eliassens diskusjoner med kolleger ble at ni journalister – fra Norge, Frankrike, Tyskland, Hellas, Italia, Polen, Portugal, Romania og Storbritannia – gikk sammen i pilotprosjektet *Investigate Europe*. De søkte om og fikk støtte i 2016 fra blant annet Fritt Ord, som hadde etablert en ny støtteordning for kvalitetsjournalistikk i 2015.

Europa-journalistikk på en ny måte

– Europa er i rask og dramatisk endring i kjølvannet av globalisering, finanskrisen og folkevandring. Derfor er behovet for god journalistikk som kan bidra til å holde offentligheten informert om denne stadig mer komplekse virkeligheten, bare større og større. Men samtidig har mediekrisen ført til at antallet journalister som kan fordype seg i kompliserte saker blir mindre og mindre. Det er uheldig fordi velinformerte borgere er en vaksine mot populisme og ekstremisme, mener Eliassen.

Hun tilføyer at de ni journalistene i utgangspunktet satt på hver sin tue i hvert sitt land, med hvert sitt store tilfang av kilder og erfaringer.

Investigate Europe har blant annet dekket europeisk grensepolitikk.
FOTO: TOM A. KOLSTAD

– Men nå jobber vi isteden sammen, slik at fellesskapet får et mye større nettverk. Vi går løs på de samme temaene og graver i dem, og til slutt publiserer vi saker i hvert vårt land, på hvert vårt språk og med hver våre vinklinger, sier Eliassen.

Hvem skal eie jorda? Guro Lajord fikk overta familiegården, men var avhengig av at en eldre søster sa ifra seg odelsretten på gårdsbruket.

FOTO: KETIL BLOM HAUGSTULEN, NATIONEN.

Nominert til tysk SKUP-pris

Stavanger Aftenblad har vært Ingeborg Eliassens primære redaksjonelle kunde i Norge, med et stoffsamarbeid som har ført til at Europa-artikler også ble publisert i Adresseavisen, Bergens Tidende, Fædrelandsvennen og til dels Aftenposten. Bevilgningene fra Fritt Ord og andre stiftelser i 2016 gjorde det mulig å blinke ut tre store temaer som ble endevendt i 2017.

– I november 2017 ble Investigate Europe nominert i kategorien for undersøkende journalistikk i Deutscher Reporterpreis – Tysklands parallell til den norske Skup-prisen – for artiklene om det første temaet vårt. Vi dokumenterte at kontrollen av Europas yttergrenser er i ferd med å bli bygd opp på en måte som er til stor glede for sikkerhets- og militærindustrien. De nye systemene innebærer massiv overvåking av borgerne uten at det er klart om de vil gjøre folk tryggere, forteller Eliassen.

«Kven skal eie jorda?»

Også Nationen var blant redaksjonene som fikk Fritt Ords støtte til kvalitetsjournalistikk i 2016.

Distriktenes næringsavis sendte fem journalister og to fotografer på reportasjeturer i Norge og fem andre europeiske land for å undersøke hvordan eierskapet til jorda er i ferd med å endre seg. Resultatet ble en artikkelserie som ble belønnet med diplom og vakte stor interesse blant leserne – og i 2018 blir det bok.

Dansk landbruk er inne i ei gjeldskrise, i Romania blir fattige småbønder konkurrert ut av et teknologisk og kapitalsterkt landbruk, i Polen er prisene på landbruksjord femdoblet i løpet av få år, i Norge blir halvparten av landbruksarealet utleid: Alt dette, og mere til, ble omtalt i Nationens artikkelserie «Kven skal eie jorda?».

– Dette var et stort løft for oss i Nationen, og uten støtte fra Fritt Ord kunne vi neppe reist til både Skottland, Danmark, Polen, Romania og Ukraina. Men vi er veldig fornøyd med resultatet, og det var ekstra morsomt at vi fikk et diplom fra organisasjonen Internasjonal Reporter under SKUP-konferansen i 2017. Folk tenker jo ellers at Nationen skriver mest om norske forhold, sier journalist Hilde Lysengen Havro i Nationen.

Matjord ble investeringsobjekt

Ideen til artikkelserien kom blant annet fordi den foreløpig siste finanskrisa, den i 2008, gjorde det mer usikkert å investere i risikable prosjekter.

– Men matjord forsvinner ikke, og alle må ha mat. Derfor er investeringer i matjord blitt oppfattet som mer attraktive etter finanskrisa, i alle fall i områder som ikke vil bli veldig berørt av klimaendringene. Det har ført til at eierskapet til jorda er i ferd med å endre seg i mange land, forteller Havro.

God journalistikk peker framover

Hilde Lysengen Havro og Astrid Sverresdotter Dypvik er nå i ferd med å omarbeide artikkelserien til ei bok som vil bli utgitt på forlaget ResPublica i 2018. Boka tar utgangspunkt i artikkelserien, men kommer også til å inneholde en del nytt stoff.

– Jeg tror at denne typen journalistikk, med grundig belysning av viktige temaer, vil bli viktigere og viktigere for de tradisjonelle mediene i årene som kommer. Når verden blir mer og mer fragmentert, og nyhetsbildet preges av «fake news», må vi levere god journalistikk for å overleve i en vanskelig tid for mediene; i alle fall hvis vi skal kunne kreve betaling fra leserne våre på nett, sier Havro.

Senker terskelen for å bruke innsynsretten

Fædrelandsvennen i Kristiansand fikk Fritt Ords støtte i 2016 til et prosjekt som opprinnelig ble startet i et anfall av konstruktivt raseri. Kristiansand kommunes søkbare postjournal hadde nemlig vært et nyttig verktøy for avisas journalister siden 1999, men i 2013 stengte kommunen søket og begynte isteden å levere ut postlistene som ubrukelige bildefiler.

Journalisten Tarjei Leer-Salvesen i Fædrelandsvennen ble først sint, så klødde han seg litt i hodet, og så gikk han til ledelsen i avisa og forklarte at det gikk an å gjøre bildefilene søkbare.

Ledelsen applauderte ideen, og datautvikleren Atle Brandt ble engasjert for å lage en kode som kunne rekonstruere tekst med utgangspunkt i kommunens bildefiler.

Dermed var de kommunale postlistene snart søkbare igjen – og publisert på Fædrelandsvennens nettsider under headingen Sørlandsporten. Sørlandsporten ble senere utviklet til nettstedet Innsyn.no, som nå tilbyr søkbare postjournaler til en rekke institusjoner: Den norske kirke, Forsvaret, helseforetakene, Mattilsynet, Oslo kommune, Politiet, Stortinget og universitetene.

Litt smalt og nerdete

– Det er et litt smalt og nerdete felt å søke i offentlige postjournaler, men vi har en langsiktig ambisjon som handler om å gjøre det lettere å bruke innsynsretten. Den primære målgruppen er journalister, og blant dem er vi etter hvert blitt veldig godt kjent. Men vi blir også brukt av politiske aktivister, fagforeninger, advokater, og så videre. Alle kan bruke denne tjenesten, forteller Leer-Salvesen.

Innsynsløsningen har fått flere priser, blant annet prisen for «Best Application» under en konferanse for nordiske datajournalister i Odense i januar 2017. – Det er kanskje den hyggeligste prisen vi har fått, fordi juryen var internasjonal og vi konkurrerte med prosjekter fra hele Norden, forteller Leer-Salvesen.

– Den norske statens tjeneste Offentlig elektronisk postjournal er verdens beste system for tilgang på offentlige dokumenter. Men det er mange tusen ulike offentlige enheter i dette landet, og det er bare litt over 100 av disse som er knyttet til OEP. Også alle de andre er pliktige til å ha åpne postjournaler, men problemet er at de står helt fritt til å velge sine egne formater. Derfor har vi satt som mål at vi skal bidra til at det finnes enkle søkbare journalverktøy for alle som er underlagt offentlighetsloven, forteller Leer-Salvesen.

Automatisk varsling

Staben bak Innsyn.no har nå planer om å utvikle en mer avansert søkefunksjon, slik at brukerne for eksempel kan legge inn et automatisk søk og få tilsendt et varsel hver gang det kommer et relevant dokument.

– Innsyn.no er en stor kostnad for oss, men det hjelper godt at vi har fått støtte fra Fritt Ord. Dessuten tror jeg at Fædrelandsvennen – og andre redaksjoner som følger godt med i postjournalene – blir mer interessante for leserne. Dermed får vi i alle fall en indirekte inntekt gjennom denne satsingen, sier han.

Fra stykket *Landstrykere* – fritt etter Knut Hamsuns August, spilt på Hålogaland Teater, anmeldt av Anki Gerhardsen. FOTO: HÅLOGALAND TEATER

KRITIKERSTIPEND

Stipender holder viktig kulturkritikk i live

De tradisjonelle mediene i Norge er inne i en langvarig krise med synkende inntekter og stadig hardere konkurranse fra nye medier. Kostnadskuttene har ikke minst gått hardt ut over kritikerstanden, men Fritt Ords stipender til kunst- og kulturkritikere søker å bidra til å holde liv i en viktig del av journalistikken i Norge.

– Fritt Ords kritikerstipend har hatt stor betydning for meg på to måter: Den ene måten er at pengene gjorde det mulig å dekke havregryn, reisekostnader og godt fotoutstyr til å ta bilder på dunkle teater-scener. Men den andre måten er at stipendet blir oppfattet som et kvalitetsstempel, og det er minst like viktig som pengene, sier Anki Gerhardsen.

Anki Gerhardsen, som holder til i Bodø, er en av de ti kunst- og kulturkritikerne som i 2015 fikk Fritt Ords kritikerstipend. Hun fikk stipend også i 2016 og 2017, og er klar på at det ville vært mye vanskeligere å livnære seg som frilanskritiker uten stipendet i ryggen.

Men stipendet har også gitt mer tid til å tenke over hvordan kritikerne kan møte fremtiden ved å omstille seg og utvikle nye arbeidsformer. Under Festspillene i Nord-Norge i juni 2016 lanserte Gerhardsen for eksempel konseptet *Kritisk Punkt*, som gikk ut på at hun lagde og ledet tre debatter som tok utgangspunkt i samfunnskritisk scenekunst.

Kunsten forteller om samfunnet

Anki Gerhardsen er utdannet som teaterkritiker, men bidrar også med skarpskodd kunstkritikk, mediekritikk, samfunnskritiske kommentarer og kronikker. Hun arrangerer skrivekurs for å dyrke frem nye kritikerstemmer, og gir tidvis forelesnin-

ger i kritikk og anmelderi for journalistutdanningen på Universitetet i Bodø. Regionavisa Nordlys tok kontakt med Gerhardsen i 2016 for å engasjere henne som kritiker på scenekunstheltet i Tromsø, og hun har fått fast spalte som mediekritiker i Aftenposten.

– Hvis jeg har et kall, så er det å forsøke å vise nye grupper at kunsten forteller noe interessant om samfunnet vårt. Jeg er opptatt av å trekke kunsten inn i samfunnsamtalen. Derfor blir jeg veldig glad når det oppstår diskusjon og debatt etter mine kritikker, og det skjer ganske ofte. Årsaken er antakelig at jeg har klare meninger, og at jeg ofte fokuserer på tematikk istedenfor et estetisk begrepsapparat som bare har interesse i menigheten.

– Det finnes nemlig mange kritikere som tilsynelatende føler en slags forpliktelse overfor kunstnerne som har levert en forestilling eller et annet kunstverk. Men det blir en ufri kritikk, og jeg mener at kritikerne isteden skal feste blikket på leserne. Derfor har jeg tatt et valg på den måten at jeg i liten grad omgås folk fra de genrene jeg kritiserer. Det er litt synd, for jeg liker jo mange av dem! Men det er viktig å finne den rette balansen mellom å ha kontakter uten å bli for tett involvert i miljøet, sier Gerhardsen.

Trygghet ga en tøffere kritiker

Frilanseren og filmkritikeren Jon Inge Faldalen fikk Fritt Ords kritikerstipend i 2016 og leverte hele 80 kritikker og artikler det påfølgende året, hovedsakelig til Dagbladet og Rushprint. Han gir stipendet mye av æren for den høye produktiviteten, men mengde er ikke noe mål i seg selv: Faldalen legger mer vekt på at han har fått armslag til å prøve ut nye ideer.

– Stipendet har satt meg i stand til å bruke mer tid på enkelte kritikker – det vanlige er ellers at man må løpe etter trikken og skrive kort og kjapt. Dessuten har stipendet skapt en økonomisk trygghet som har gjort meg til en litt tøffere kritiker – som også betyr større rom for begeistring, sier han.

Jon Inge Faldalen konstaterer at det har vært mye snakk om norske verdier i det siste, og han foreslår at ytringsfriheten og skepsisen til eliter og overfor mynderi er en slik verdi.

– De nye sosiale mediene har jo ført til at alle kan mene noe, og det gjøres mye gratisarbeid av ivrige

folk som leverer til dels gode kritikker utenfor de etablerte rammene. Men i en liten kulturkrets som den norskspråklige, er det viktig at mediene ser det ansvaret de har for å ta vare på den offentlige samtalen, mener Faldalen.

Han tilføyer at kulturstoffet i avisene scorer høyt på lesetid, i alle fall hvis artiklene er velskrevne og gjennomarbeidede.

– Du kan fort scrolle deg gjennom en nyhetsmelding om president Trumps siste tweet, men de beste anmeldelsene krever at du leser hvert ord og til og med kjøper avisa, mener han.

Kritikk skal også være positiv

Jon Inge Faldalen fikk i 2016 blant annet aksept i Dagbladet for å skrive kritikker av norske kinofilmer og serier på en ny måte, med terningkast som «agn» i grundige tekster som ble slått opp over to sider.

– Det viktigste for meg som kritiker er ikke å anmelde den siste Star Wars-filmen, men heller å løfte fram norske filmer og serier, forteller han.

Faldalen påpeker at den dagligdagse, norske bruken av ordet «kritikk» innebærer at noen får kjeft, men kritikken som fag handler egentlig om å *skjelne*.

– Den svenske musikeren og journalisten Tomas Andersson Wij synger presist: «Det är så riskfritt, det är så elegant, att va cynisk, att va tungt blasé.» Derfor mener jeg at kritikere også bør vise sin begeistring. Man skal ikke alltid rykke ut med en krass og sær mening. Man må også tørre *ikke* å være kontrær, for det er mange ting som gir grunn til å glede seg. Derfor ga jeg for eksempel høye terningkast til animasjonsfilmen *Dyrene i Hakkebakkeskogen* og serien *Sol, snart seks*, som etter min mening var optimale barnefilmer og -serier, sier Faldalen.

– Men det er ikke nødvendigvis de samme kunstverkene som berører barn og voksne, så den beste filmen i 2016 var etter min mening den tyske regissøren Maren Ades *Min pappa Toni Erdmann*. Ellers var høydepunktene for min del definitivt å følge nært de norske film- og serieproduksjonene *Thelma* av Joachim Trier og *SKAM* av Julie Andem fra manus til innspillingsbesøk, også som ledd i mer langsiktige kritiske prosjekter, sier Faldalen.

Utvikler grensesprengende journalistikk på russisk

Et russisk-språklig program for unge journalister i Øst-Europa har levert flere eksempler på bokstavelig talt grensesprengende journalistikk. Programmet ble lansert i 2015, og de unge deltakerne har levert journalistikk som har vakt oppsikt både i og utenfor sine hjemland i Øst-Europa og Sentral-Asia.

En hviterussisk journalist reiste i både Sibir, Hviterussland, Polen og Ukraina for å intervju mennesker som hadde flyktet fra Donbass i Ukraina etter at russisk-støttede separatister overtok makten i regionen i 2014. Alle flyktningene måtte starte livene på nytt, ved å skaffe seg både bolig, arbeid og venner.

En russisk journalist fra radiostasjonen Ekho Moskvy reiste 5000 kilometer gjennom snøstormer og sprengkulde for å undersøke levekårene på begge sider av grensen mellom Russland og Kasakhstan, som er en av verdens yngste grenser og ble opprettet i 1990-årene.

To andre russiske journalister reiste over grensen til Finland for å undersøke hvordan det gikk med de enorme kjøpesentrene (dårlig) som finnene hadde bygd for det russiske markedet, et-

Fra en Cross Border workshop. FOTO: PERSPEKTIVY

ter at Russland i august 2014 innførte restriksjoner på import av mat. Forbudet mot import av grønnsaker, meieriprodukter, kjøtt og en rekke andre matvarer ble innført som et svar på de økonomiske sanksjonene som vestlige land påla Russland etter annekteringen av Krim.

Det journalistiske arbeidet som har fått mest spredning etter et Perspektivy-kurs, handlet om de store og tragiske konsekvensene av hepatitt C-epidemien som herjer i Russland og Georgia. Mer enn fire millioner mennesker bare i Russland er diagnostisert med kronisk hepatitt C, som kan

Fra prosjektet «Churches in the Caucasus», publisert på Colta.ru. TEKST OG ILLUSTRASJONER AV VICTORIA LOMASKO

Fra prosjektet «C for Community» om hepatitt C, publisert i *Novaya Gazeta*. ILLUSTRASJON: NATALIA YAMSHIKOVA

føre til alvorlig leversvikt og død hvis sykdommen ikke blir behandlet. Artikler om denne tragedien ble publisert i de to landsdekkende russiske mediene *Novaya Gazeta* og *Meduza* samt omtalt på en nasjonal tv-stasjon i Georgia.

Dette er eksempler på journalistikk som er levert av deltakere på det Fritt Ord-støttede kompetansehevingsprogrammet *Perspektivy* for unge journalister i Øst-Europa og Sentral-Asia.

Tidligere artikler fra *Perspektivy*-journalister har blant annet utløst omtale i *The Guardian*, innslag på tv-kanaler i flere land, og en nominasjon til en internasjonal journalistpris.

Journalister fra flere land jobber sammen

– I prosjekter som skal utdanne journalister er det alltid en risiko for at resultatet blir en håndfull velskrevne og grundige historier som kan være interessante lokalt eller nasjonalt, men som ikke vekker særlig engasjement hos utenlandske lesere. Vi legger derfor stor vekt på at journalister fra flere land både skal jobbe sammen og rapportere fra flere land, og det ser virkelig ut til at vi har lykket med dette, forteller kurslederen Nabi Abdullaev.

Perspektivy-prosjektet ble lansert i Moskva i april 2015 med en fotoutstilling og en paneldiskusjon. Deretter ble det første kurset arrangert i Moskva i september samme år, med 13 deltakere. Det er arrangert flere kurs og workshops i 2016.

Perspektivy er initiert av Stiftelsen Fritt Ord, Robert Bosch Stiftung og Thomson Reuters Foundation.

Prisvinneren Elena Milashina er den russiske avisa Novaja Gazetas korrespondent for Nord-Kaukasus og har avslørt en rekke overgrep begått av tsjetsjenske myndigheter.

FOTO: FRITT ORD

PRESSEPRISENE FREE MEDIA AWARDS 2016

– Ny bølge av forfølgelser i Tsjetsjenia

– **Forfølgelsen av homofile og andre grupper i Tsjetsjenia fortsetter som før. Det pågår nå en ny bølge av forfølgelser, og vi har nettopp fått vite at tre homofile kunstnere er kidnappet og at en av dem skal være drept, forteller Elena Milashina.**

Den ene av Fritt Ords og ZEIT-Stiftungs priser for uavhengig journalistikk i Øst-Europa i 2016 ble tildelt den russiske journalisten Elena Milashina. Hun har gjennom en årrekke avslørt de tsjetsjenske myndighetenes brutale metoder for å undertrykke kritikere og opposisjonelle.

Bakgrunnen for dagens undertrykking i Tsjetsjenia er at regionen var den eneste i Russland som reiste krav om selvstendighet etter Sovjetunionens oppløsning i 1991. Russiske føderale styrker gikk inn i Tsjetsjenia i 1994 for å slå ned opprøret, og igjen i 1999 etter en serie med terrorbombinger i Russland. Den nåværende presidenten, Ramzan Kadyrov, har regjert med jernhånd siden 2007.

Avslørte kampanje mot homofile

Elena Milashina er korrespondent i Nord-Kaukasus for den demokratisk orienterte avisa Novaja Gazeta, som har hovedkontor i Moskva. Hun ble verdenskjent våren 2017 da hun avslørte at tsjetsjenske myndigheter hadde innledet en brutal

kampanje mot homofile menn, som ble kidnappet, banket opp, torturert og holdt i hemmelige fengsler. Noen hadde også mistet livet.

– President Kadyrov avfeide beskyldningene med å påstå at det ikke fantes homofile i Tsjetsjenia. Pressetalsmannen hans fulgte opp med å si at hvis det fantes homofile i Tsjetsjenia, ville myndighetene «frakte dem til et sted ingen kommer tilbake fra», forteller Milashina. Uttrykket var åpenbart ment som en eufemisme for å ta livet av folk.

– Vi har pr. i dag oversikt over ca. 130 tsjetsjenere som har bedt det russiske LHBT-nettverket (for lesbiske, homofile, bifile og transseksuelle) om hjelp. Mer enn 60 av disse er evakuert, av dem har ca. 35 fått asyl i Canada. Vi har også gitt en russisk etterforskningskomite navnene på 41 mennesker som er blitt drept uten tiltale og rettssak i Tsjetsjenia. Av disse er antakelig fire homofile. Det er viktig å få fram at de homofile ikke er alene om å bli forfulgt i Tsjetsjenia: Alle grupper som blir oppfattet som opposisjonelle eller brysomme kan risikere å bli arrestert, torturert og i verste fall drept, forteller Milashina.

Måtte gå i dekning

Avsløringene i 2017 førte til at Milashina mottok en rekke drapstrusler. Truslene var så alvorlige at hun måtte forlate Russland og gå i dekning, men i begynnelsen av september var hun tilbake i Moskva i en periode.

– Jeg bytter bolig flere ganger mens jeg er her, og er svært forsiktig under reisen fra boligen til Novaja Gazetas redaksjon. Når jeg er ferdig med det jeg skal gjøre denne gangen, vil jeg av sikkerhetsgrunner reise til utlandet igjen for en periode, understreker Milashina.

Nytter ikke å drepe brysomme journalister

De russiske myndighetene sa opprinnelig at de skulle etterforske forfølgelsen av homofile, men så langt har det skjedd lite eller ingenting.

– Vi har begynt å forstå at hensikten med denne «etterforskningen» er å bortforklare drapene, kommenterer Milashina.

Elena Milashina viderefører på mange måter det arbeidet journalisten Anna Politkovskaja gjorde for Novaja Gazeta, og en av motivasjonene er at Politkovskajas arbeid ikke skal ha vært forgjeves. Anna Politkovskaja var en skarp Putin-kritiker og dokumenterte blant annet russiske styrkers overgrep under den andre tsjetsjenske krigen fra 1999 til 2005. Hun ble skutt og drept utenfor sin leilighet i 2006. I juni 2014 ble fem menn dømt for

drapet, men etterforskningen avdekket ikke hvem som hadde bestilt eller betalt for ugjerningen.

– Ingen bør tro at det nytter å drepe brysomme journalister. De vil alltid bli erstattet av nye journalister som ønsker å avsløre overgrep, sier Milashina.

Priser til Aserbajdsjan og Ukraina

De to andre prisene i 2016 gikk til journalisten Seymour Hazi og det ukrainske nettstedet Nashi Groshi («Våre penger»).

Hazi er redaktør og kommentator i den aserbajdsjanske avisen Azadliq og reporter for TV-stasjonen Azerbaijani Hour, som er basert i Tyrkia. Han har rapportert om korrupsjon og maktmisbruk i eget land, og som et resultat av det har han lidd under trusler og brutal mishandling. Hazi ble fengslet i Aserbajdsjan i august 2014 på grunnlag av en tiltale om «pøbelopptøyer».

Nettstedet Nashi Groshi har redaksjon i Ukrainas hovedstad Kiev og er dedikert til å bekjempe korrupsjonen i landet. Nettstedet undersøker fremfor alt offentlige tjenestemenns og politikeres engasjement i offentlige kontrakter og har publisert en rekke avsløringer.

Den uavhengige juryen bak Free Media Awards vurderte over førti nominasjoner fra NGO-er, menneskerettighetsorganisasjoner og andre eksperter. Prisene ble utdelt under en internasjonal konferanse for journalister i Georgias hovedstad Tbilisi 25. november 2016.

Jurymedlemmet Martin Paulsen sa i en tale til prisvinnerne at juryen hadde lagt spesiell vekt på tre konsepter: Personlig mot, solidaritet, og kompetanse. Han påpekte blant annet at det krever stort personlig mot å arbeide som kritisk journalist når 84 journalister er blitt drept siden 1992 i den regionen som omfattes av Free Media Awards.

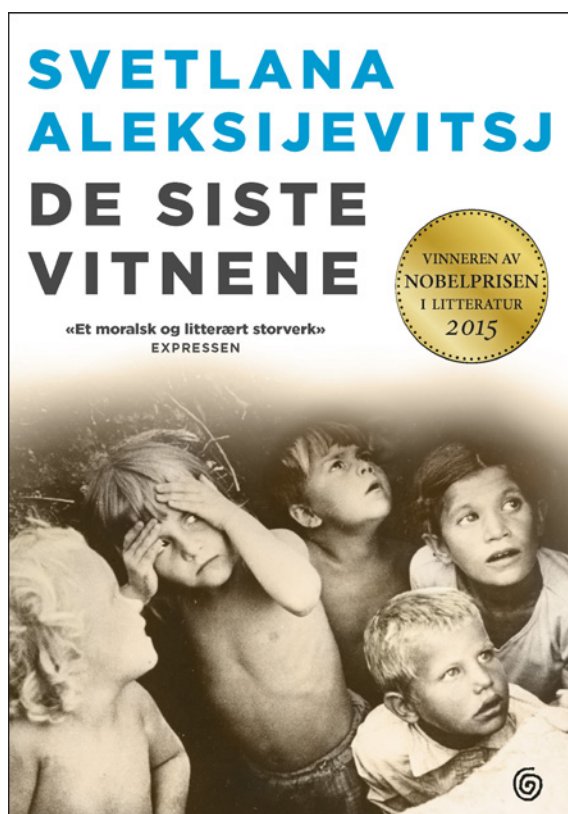
Kritikerroste bøker om krig, rusmiljø og radikalisering

Fritt Ord ga økonomisk støtte til flere kritikerroste bøker som ble utgitt i 2016. Bøkene handlet blant annet om sovjetiske barns minner fra annen verdenskrig, om hvordan rusmisbrukere i Oslo er blitt jagd fra sted til sted, og om to norsk-somaliske jenter som reiste til Syria for å slutte seg til IS.

Anmelderne var ikke i tvil etter å ha lest den russiskspråklige forfatteren Svetlana Aleksijevitsj' bok *De siste vitnene*, som ble utgitt i 2016: Den var en sterk fortsettelse av et viktig og særpreget forfatterskap som var blitt belønnet med Nobelprisen i litteratur i 2015.

Under arbeidet med boka oppsøkte Aleksijevitsj 100 kvinner og menn som hadde vært barn i Sovjetunionen under annen verdenskrig. De etter hvert gamle menneskene husker fortsatt en sult så stor at de slikket kjelene til lukten var borte. De husker hvordan de sprang ut for å omfavne de første tyske soldatene de så, fordi de trodde at det var deres egne pappaer som kom hjem. Det eneste minnet mange Sovjet-barn hadde om pappa, var jo at han var en mann i uniform.

– *De siste vitnene* er en uendelig trist, men viktig bok, skrev VGs anmelder. – Aleksijevitsj livsprosjekt er å gi stemme til hverdagsmenneskene, og i *De siste vitnene* gir hun stemme til de mest forsvarsløse av dem alle, skrev Aftenpostens anmelder Erika Fatland.

Boka *De siste vitnene* ble utgitt på Kagge Forlag, etter at Fritt Ord hadde gitt økonomisk støtte til å oversette boka fra russisk til norsk. Fritt Ord har tidligere støttet alle Aleksijevitsj' bøker som ble utgitt på norsk i 2014 og 2015: *Krigen har intet kvinnelig ansikt* (Kagge Forlag), *Bønn for Tsjernobyl* (Solum Forlag), *Slutten for det røde mennesket* og *Kister av sink* (Kagge Forlag).

Narkotika som byplan

Billedkunstneren Lars Sandås' debutbok *Narkoatlas – Oslo* vakte oppsikt da den ble lansert på Stripa forlag i oktober 2016. Boka var et kunstprosjekt som også rommet både ruspolitisk historie, lokalhistorie og et hardtslående bidrag i rusdebatten.

I boka forteller Sandås historien om Oslos åpne rusmiljø, fra det oppstod i Slottsparken i 1966 og fram til i dag. Boka er rikt illustrert med tresnitt og kart som viser hvordan rusmiljøet ble jagd fra sted til sted – fra Slottsparken til Plata og til Brugata, og med avstikkere til Stokken på Stovner og Hektoen på Romsås. Dagbladets anmelder mente at Lars Sandås sto bak en tankevekkende og forbløffende bok – forbløffende fordi den var fri for «skjebner» i betydningen «individer».

– I denne boka er junkisen et byplanproblem, ikke et sett av personlige historier. Dette skaper en overraskende effekt, fordi en slik original synsvinkel utfordrer oss til å tenke gjennom mekanismene som skiller ut individer fra flokken av anonymt kveg, het det i anmeldelsen.

Lars Sandås fikk manusutviklingsstøtte fra Fritt Ord.

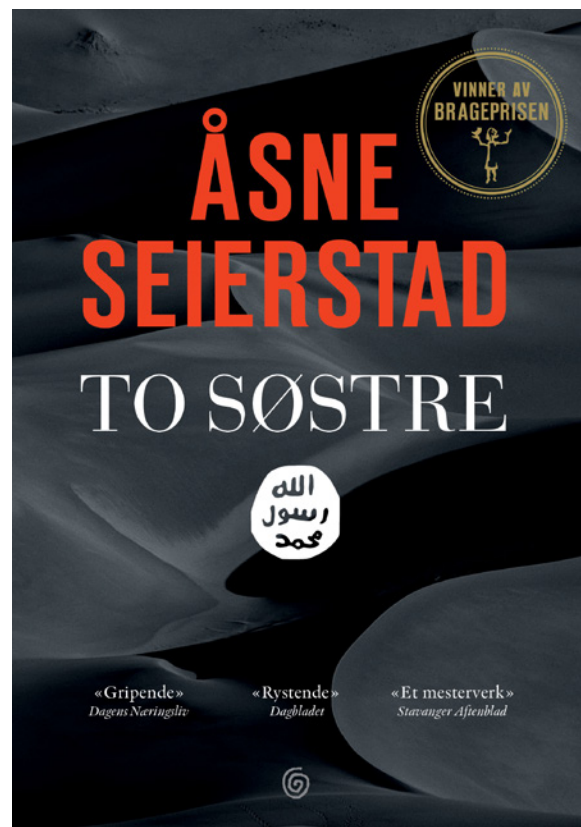
Brageprisen til *To søstre*

Åsne Seierstad ble i oktober 2016 tildelt Brageprisen for en av høstens mest omtalte bøker, *To søstre*, om de to norsk-somaliske ungjentene fra Bærum som dro til Syria for å slutte seg til IS. Seierstad vant prisen i klassen for sakprosa, og dette var forfatterens første Bragepris.

Seierstad beskriver i boka hvordan foreldrene i Bærum fikk et sjokk da eldstedøtrene Aylan (19) og Leila (16) ikke kom hjem til middag en dag i 2013, men isteden sendte epost om at de var på vei til Syria. Faren reiser senere til Tyrkia og Syria i håp om finne jentene og bringe dem hjem igjen. I boka beskriver Seierstad også jentenes vei mot radikalisering via islamistiske miljøer i Norge.

To søstre gikk rett inn på bestselgerlistene da den ble utgitt. Etter bare ti dagers salg var boka, ifølge Kagge forlag, trykket i fire opplag og hele 35 000 eksemplarer. I september 2017 var jentene fortsatt ikke kommet hjem, ifølge NRK.

Fritt Ord ga i 2015 økonomisk støtte til manusutvikling av bokprosjektet.

Fra filmen «Dugma: The Button» av regissør Pål Salahdin Refsdal

STØTTE TIL DOKUMENTARFILM

Prisvinnende dokumentarfilmer

Dokumentarfilmen «Nowhere to Hide» ble kåret til årets beste helaftens dokumentarfilm på IDFA-festivalen – en av verdens viktigste dokumentarfilmfestivaler – i 2016. «Dugma: The Button» vant prisen for beste «mid length»- dokumentar under festivalen Hot Docs i Canada.

Stavanger Aftenblad kunne derfor fastslå at Stavanger-mannen Zaradasht Ahmed hadde lagd verdens beste dokumentarfilm det året. Siden har det gått slag i slag for den kurdisk-norske filmskaperen, som kom til Norge for 23 år siden etter å ha flyktet fra Suleimania og Irak.

– Filmen har hittil vunnet ytterligere ti andre priser, blant annet Amandaprisen i 2017 for beste dokumentarfilm. Den er til sammen blitt vist på 65-70 filmfestivaler, og selv har jeg deltatt på 40 av dem. Akkurat nå er jeg i Marokko, på den første arabiske festivalen som viser filmen, fortalte Ahmed da Fritt Ord ringte ham.

Nowhere to Hide handler om sykepleieren og firebarnsfaren Nori Sharif, som jobber og bor i

Jalawla i Irak mens krigen der eskalerer. Dette er den første norske filmen som har vunnet hovedprisen på den respekterte dokumentarfestivalen International Documentary Filmfestival Amsterdam (IDFA). «Det finnes filmer som er fantastiske å se, og filmer som verden behøver å se. Denne filmen er begge deler», uttalte juryen.

Filmen hadde kinopremiere i USA sommeren 2017. Zaradasht Ahmed er spesielt glad for at Nori Sharif fikk en spesiell pris for *Citizen journalism* på Traverse City Film Festival, som ble etablert av dokumentarfilmskaperen Michael Moore.

– Hvis det ikke hadde vært for denne filmen, ville mange ikke visst hva som skjer med de menneskene som holder til i dette krigsherjede området. Det har vært både vondt og viktig å jobbe med denne filmen, forteller Ahmed.

Filmen hadde Oslo-premiere på Cinemateket i februar 2017 i regi av Fritt Ord og Oslo Dokumentarkino. Fritt Ord har støttet filmen med midler til utvikling, produksjon og formidling.

Dugma: The Button

– Å fortelle om at også Al-Qaidas selvmordsbombere er mennesker, er visst noe av det mest kontroversielle man kan gjøre, sier produsenten Ingvil Giske om Pål Salahdin Refsdals siste film, *Dugma: The Button*.

Fra filmen «Nowhere to Hide» av regissør Zardasht Ahmed

Med fire tonn sprengstoff om bord er Abu Qaswara klar til å sprengte seg selv og soldatene fra Assads regjeringsstyrker. På lasteplanet står Pål Salahdin Refsdal og filmer. Denne scenen innleder Refsdals nye film, som hadde premiere på filmfestivalen Eurodok i Oslo i mars 2016.

Frilansjournalisten Pål Refsdal oppholdt seg hos den al Qaida-tilknyttede Nusra-fronten i Syria i seks uker, mens de forberedte flere selvmordsaksjoner mot regjeringsstyrkene. Resultatet ble dokumentarfilmen som er oppkalt etter den lille røde knappen som utløser bomba – og som viser at selvmordsbombere er nokså vanlige mennesker som spiser mat, synger, bekymrer seg for barna og tar oppvasken iblant. Dokumentaren ble stort sett godt mottatt og er så langt blitt vist på sju internasjonale kanaler.

TV-kanaler «pakker inn» filmen

– Den er også blitt omtalt på CNN, BBC Hardtalk, Channel Four News, i nyhetsmagasinet Newsweek, i Washington Post og så videre. I Nederland blir den brukt til opplæring i politiet, i Finland har den blitt vist for Forsvaret, i Storbritannia har Utenriksdepartementet sett den, og den er vist for internasjonale terrorforskere på et seminar arrangert av Forsvarets forskningsinstitutt. Vi er naturligvis

glade for at filmen har fått så stort gjennomslag, forteller Ingvil Giske hos dokumentarfilmprodusenten Medieoperatørene.

Giske er glad for mottakelsen, men opplever samtidig at flere tv-kanaler er redde for å vise den. Hun stusser over at NRK har pakket filmen inn i lag av bekymring.

– NRK lar filmen ligge på nettet inne i en sending av programposten Urix-spesial, istedenfor som en selvstendig dokumentarfilm. Det blir spurt om Refsdal burde varslet Assads soldater om de forestående angrepene. Men NRK viser jo opptak fra krigshandlinger omtrent hver eneste dag, uten at noen har sagt fra til de som blir angrepet, mener Giske.

Det er synd at noen er redde for å vise filmen, men jeg setter desto mer pris på at fagfolk som arbeider med tematikken anerkjenner filmen og viser den på seminarer og liknende.

Fritt Ords støtte

Fritt Ord ga i 2016 bevilgninger til 90 dokumentarfilmprosjekter. 39 av disse fikk produksjonsstøtte, mens 38 fikk utviklingsstøtte og 13 fikk støtte til formidling.

Fritt Ord løfter dataspill-kulturen opp fra kjelleren

– Antologien «Spillmagi» er et godt springbrett for ikke-spillere til en samtale med spillerne på deres egne premisser. Det mente Minervas anmelder om boka som oppsummerte Fritt Ords satsing på debatt om dataspill og spillkultur.

Over 500 millioner mennesker spiller dataspill daglig, og spillformen er minst like populær i Norge som andre steder: Anslagsvis 98 prosent av guttene og 76 prosent av jentene i alderen 9 til 16 år spiller dataspill. Blant voksne menn og kvinner bruker omtrent halvparten enten pc, nettbrett eller smart-telefon til en form for spill minst en gang i uka, ifølge en statistikk fra 2014.

Dataspill er dermed det nærmeste kulturuttrykket for mange barn og voksne, men mediet har likevel hatt lav status og vært lite omtalt i offentligheten. Journalistikken om dataspill har attpåtil vært i ferd med å forsvinne enda forttere enn kulturjournalistikken generelt.

Fritt Ord mente at dette var uheldig, og høsten 2015 gikk startskuddet for stiftelsens satsing *Digitale Liv*, som skulle løfte dataspillene fram i den offentlige debatten. Timingen kunne ikke vært bedre, mente redaktør Jarle Hrafn Grindhaug i en kronikk på spillnettstedet Pressfire.no.

Full krise for spilljournalistikken

– Men selv Fritt Ord hadde nok ikke sett for seg hvor passende tiltaket egentlig skulle bli, for der organisasjonen ønsker seg mer debatt og synlighet

i mediene er det motsatte i ferd med å skje. Det er nemlig full krise for spilljournalistikken [...] det lille som faktisk finnes av journalistikk rundt spill er i ferd med å forsvinne helt – sammen med kulturjournalistikk generelt, skrev Grindhaug.

Også tidsskriftet Minervas anmelder hadde rosende ord å si om antologien og prosjektet. De elleve små fortellingene fra spillere i «Spillmagi» gir et innblikk i en verden svært mange norske menn og kvinner tilbringer tiden i. De formidler gleden, sorgen og opplevelsen av et dataspill til de som ikke måtte kjenne verdenen fra før, mente Karl Kristian Rådahl Kirchhoff.

Et hull i den offentlige samtalen

Prosjektet og boka dokumenterte at dataspill ikke har hatt en plass i den større offentligheten på lik linje med høykultur eller allment akseptert fritidsfordriv som sport og krim. Noe liknende skjedde med rockemusikken da den oppstod på 1950-tallet, men noen tiår senere forstår de fleste at dette er et viktig og verdifullt kulturuttrykk.

Startskuddet for Fritt Ords satsing på dataspill i den offentlige debatten gikk høsten 2015. Det ble gjennomført paneldebatter om blant annet spill i

undervisningen, krig som tema for spill, nye fortellingsformer og norsk spilljournalistikk mer generelt. Av de 180 bidragene som ble sendt inn til satsingens essaykonkurranse ble ti tekster plukket ut av en fagjury bestående av journalister og spillforskere. Arbeidet med en fysisk bok begynte deretter i samarbeid med Frekk Forlag. Boken inneholder vinnertekstene samt fire essay skrevet spesielt for bokutgivelsen.

Vinnerteksten «Digitale slaver», illustrert av Kristian Hammerstad

Nancy Hollander åpner konferansen «Public Calling». FOTO: INGILD BREKKE MYKLEBUST

KONFERANSEN «PUBLIC CALLING»

– Privatlivet forsvinner, mens myndighetene får flere hemmeligheter

– Vi er inne i en farlig utvikling: Myndighetene i mange land blir mer og mer hemmelighetsfulle, samtidig som de vet mer og mer om sine borgere. Derfor er det viktig at vi støtter varslere som avslører overgrep begått av myndighetene, sier den amerikanske advokaten Nancy Hollander.

Nancy Hollander er en internasjonalt anerkjent advokat som har forsvart en rekke høyprofilerte klienter i løpet av karrieren. Blant de meste kjente er Chelsea Manning – den tidligere amerikanske soldaten som ble dømt for spionasje i 2013 – og mauretanske Mohamedou Ould Slahi, som satt fengslet på den amerikanske Guantanamo-basen uten lov og dom fra 2002 til han ble løslatt i 2016. Chelsea Manning ble løslatt 17. mai 2016, etter at USAs daværende president Barack Obama hadde redusert straffen hennes fra de opprinnelige 35 årene i fengsel.

– Både Chelsea og Mohamedou har det bra nå. Chelsea lever i Washington DC, holder foredrag over hele USA, og du kan følge henne på Twitter. Mohamedou er tilbake i Afrika og har nettopp gitt

Fra «Third Act: Marks Of Terror And The Aura Of Loss».
FOTO: INGVILD BREKKE MYKLEBUST

ut en ny bok om livet på Guantanamo, forteller Hollander.

Varslere er ikke spioner

Nancy Hollander holdt et innledningsforedrag på konferansen *Public Calling* i Oslo i begynnelsen av november 2016. Hun poengterte blant annet at varslere – whistleblowers – ikke skal behandles som spioner, slik Chelsea Manning opplevde.

– President Obama omgjorde Chelseas straff men lot være å benåde henne, så vi jobber fortsatt med en ankesak. Den amerikanske spionasje-lovgivningen ble utformet under annen verdenskrig med sikte på å rettsforfølge spioner, sabotører og folk som for eksempel solgte informasjon til fiendtlige fremmede makter, men Chelsea gjorde ingenting slikt. Hun informerte isteden offentligheten om ulovligheter begått av myndighetene, og dette samsvarer med den klassiske definisjonen av en varslere. Vi hadde rett til å vite det Chelsea fortalte oss, mener Hollander.

Gamle og nye folkefiender

Nancy Hollander oppsummerer *Public Calling*-konferansen med å fastslå at den var både viktig og interessant, helt fra starten med summende droner som fløy over hodene på både debattanter, paneldeltakere og publikum. Alle var plassert på Nationaltheatrets scene mellom kulissene til forestillingen *An enemy of the Duck*, en burlesk kombinasjon av Henrik Ibsens opprinnelige *En folkefiende* og *Vildanden*.

To verdensberømte og moderne «folkefiender» var indirekte tilstede på konferansen, i form av

skuespillerne Espen Klouman Høiner og Mads Ousdal som leste appeller fra henholdsvis Edward Snowden and Julian Assange.

– Privatlivet trues

– Konferansen handlet mye om at folk flest snart ikke har noe privatliv lenger. Vi etterlater oss digitale fingeravtrykk over alt, enten vi vil eller ei. Både myndigheter og private bedrifter spionerer og samler inn all slags informasjon om oss. Men på samme tid blir regjeringene mer og mer lukkede, de blir mer og mer hemmelighetsfulle. Dette er en veldig farlig utvikling, fordi vi kan ikke ha et demokrati lenger hvis myndighetene vet mer om borgerne enn borgerne vet om myndighetene, mener Hollander – og tilføyer:

– Dette er en utvikling vi må kjempe imot. Vi trenger modige mennesker som Chelsea. Varslere som Chelsea Manning, Edward Snowden og Julian Assange forteller oss om overgrep begått av våre egne myndigheter, og alle sammen risikerer å bli fengslet. Men dette er feil, fordi publikum har rett til å få vite det når myndighetene gjør noe som er ulovlig eller umoralsk!

Ibsen gjorde henne til feminist

Nancy Hollander fortalte på konferansen at hun var bare 12 år gammel da moren ga henne en kopi av den engelske versjonen av *Et dukkehjem*, med beskjed om at «denne kommer til å gjøre deg til feminist».

– Hun hadde selvsagt rett, og senere fikk jeg trøbbel på skolen fordi jeg hadde lest stykket. Dere skjønner sikkert at det er veldig spennende for meg å stå her på nettopp denne scenen, hvor både *Et dukkehjem* og mange andre Ibsen-stykker er blitt spilt så ofte, sa hun.

Edward Snowdens advokat Jesselyn Radach var også blant foredragsholderne, og fortalte blant annet om hvordan hun selv ble en varslere da «den amerikanske Taliban» John Walker Lind ble utsatt for det Radach mente var et overgrep fra justismyndighetene. Det tok ikke lang tid før Obama slo Radach i hodet med spionlovgivningen fra annen verdenskrig, og plutselig sto hun uten jobb.

Politikk, kunst og følelser

Også politikken og den politiske kunstens følelsesmessige karakter ble drøftet under konferansen. Professoren Stephen Duncombe fra New York University og lektor Silas Harrebye fra Roskilde Universitet – begge samfunnsforskere – var blant flere som påpekte at politisk engasjement sjelden er utelukkende rasjonelt begrunnet men også

har emosjonelle sider. En kunstner som satser på politisk mobiliserende kunst må derfor lage noe som er «affektivt effektivt», som de uttrykte det.

Den nederlandske kunstneren Jonas Staal ga eksempler på hvordan Hollywoods katastrofefilmer har normalisert unntakstilstander helt siden slutten på den kalde krigen – og kalte den nyeste versjonen for *War on Terror Propaganda Art*.

Emosjonell styrke, estetisk svakhet

Aftenpostens kunstkritiker Kjetil Røed holdt et foredrag som vil bli husket lenge, om forslagene til minnesmerke etter massedrapene på Utøya 22. juli 2011. Røed hadde tvilt seg fram til at den svenske kunstneren Jonas Dahlbergs forslag *Memory Wound* – et kutt gjennom den smale Sørbråtenholmen i Tyrifjorden – var uegnet. Naboer i området har vært svært kritiske til forslaget og fikk nå støtte av Røed, som mente at kunstverkets form

ville gjøre det umulig å hele sårene – både for de pårørende og sivilsamfunnet.

Røed hadde isteden rosende ord å si om 3RW Arkitekters minnesmerke *Lysningen*, som ble avduket på Utøya i juli 2015.

– Dette er det estetisk svakeste men det emosjonelt sterkeste av de to minnesmerkene, mente Røed, fordi det gir rom for de besøkende til å fortelle sine egne historier.

Kommunalminister Jan Tore Sanner (H) kunngjorde i juni 2017 at det nasjonale minnesmerket skal plasseres på Utøya, der terroristen gikk om bord i fergen som skulle frakte ham ut til AUFs leirsted. Dermed ble det satt punktum for planene om et kontroversielt minnested på Sørbråten.

Konferansen Public Calling ble arrangert 1. og 2. november 2016 av Fritt Ord og Kunst i offentlige rom (KORO/URO).

Fra «Third Act: Marks Of Terror And The Aura Of Loss». FOTO: INGVLID BREKKE MYKLEBUST

FOTO: IAN BERRY/MAGNUM PHOTOS/NEW YORK REVIEW OF BOOKS

KONFERANSEN «TECHNOLOGY AND THE HUMAN FUTURE»

Teknologien skremmer og skaper muligheter

Da Fritt Ord og New York Review of Books arrangerte en felles teknologi-konferanse i Oslo i oktober, benyttet filosofen John Searle anledningen til å avlyse robotopprøret én gang for alle. Men andre er ikke overbevist om at han har rett, og påpeker at internett minner litt om middelalderens beskrivelse av helvete – der ingenting blir glemt.

Fritt Ord og New York Review of Books har siden 2010 samarbeidet om å arrangere store internasjonale konferanser om viktige og aktuelle temaer. Den første konferansen ble avholdt i New York og tok for seg globale oppvarming, og senere har det blant annet vært avholdt konferanser om multikulturalisme, økonomifagets og økonomiens utfordringer, og filosofifaget som humanistisk disiplin.

Den britiske kulturhistorikeren, mytologen og forfatteren Marina Warner – som også vant Holbergprisen i 2015 – trakk paralleller mellom internett

og Dantes *Inferno* i sitt innlegg på konferansen *Technology and the Human Future* i Oslo 20-21. oktober 2016. Dante beskriver nemlig et helvete der tiden har stoppet helt opp, der ingenting blir glemt, og sjelene gjenopplever sine egne forbrytelser til evig tid – og sånn er nettet også.

Retten til å bli glemt

– En av de merkeligste konsekvensene av nettet som et nytt eskatologisk rom er «retten til å bli glemt». Europaparlamentet vedtok i 2014 en

lov som gir den enkelte rett til å kreve at Google fjerner informasjon fra sine arkiver. Å kreve å bli glemt er kanskje noe nytt for en art som historisk har satset alt på det motsatte – å sette spor etter seg, sa Warner i innlegget – som også fant veien til Morgenbladet som en kronikk.

Men Marina Warner tegnet ikke et helsvart bilde av teknologien; hun påpekte også at nettet endrer både menneskenes hukommelse og forestillings-evne. Internett er for eksempel i ferd med å gjøre forskning tilgjengelig i en utstrekning vi tidligere ikke har kunnet forestille oss.

– Internett står også i et symbiotisk forhold til de store forflytningene av mennesker, blant annet dem som flykter fra krigssteder, siden det kobler dem sammen med slektninger som er spredd for alle vinder, og med stedene de ønsker å reise til. Enorme avstander, sosiale og fysiske, har krympet på grunn av telekommunikasjonen. Klynger av mennesker og til og med store deler av enkelte befolkninger løser seg opp og gjenoppstår i nye mønstre andre steder idet samtaler bringer dem nærmere hverandre, uhindret av geografi. Denne nye nærheten krymper verden, mente Warner.

Den grunne nærheten

Men nærheten man oppnår, stikker ofte ikke dypt:

– På den ene siden ser vi en global oppløsning av grenser og inngjerding i globale nettverk av kultur, kunnskap, penger og nasjonalstater. På den andre siden: Rasende, motvirkende krefter som Brexit og Trumps mur mot Mexico, mottakssentre og flyktningleirer som har som formål å demme opp for menneskestrømmene. Jeg oppfatter dette som en strid mellom en klassisk geometri av euklidiske former – kuber, pyramider – som er avgrensede beholdere som inkluderer noen og ekskluderer andre – og en moderne, flytende topologi, eksemplifisert ved flisemønstre og arabesker, som vokser og får avleggere, som er dynamiske og inkluderende, formerer seg med frodige variasjoner og vender om på figur og underlag, slik at ekskludering eller inkludering må defineres på nytt, sa Warner.

«Robotene blir aldri bevisste»

Den amerikanske filosofen John Searle hadde en helt annen innfallsvinkel, da han avlyste tanken på at robotene kan overta verden med et tankeeksperiment han kaller Det kinesiske rommet. Inne i dette avlåste rommet sitter en person, for eksempel Searle, og får levert lapper med kinesisk tekst på. Personen kan ikke et ord kinesisk, men har en gigantisk instruksjonsmanual som forteller hva

slags kinesiske tegn han skal skrive ned som svar på tegnene han får gjennom luken. Instruksjonene er såpass avanserte at når han leverer en lapp ut av luken igjen, vil de som leser svaret tro at inne i rommet må det sitte noen som kan kinesisk. Det kinesiske rommet består altså Alan Turings intelligenstest, men Searles poeng er at sjonglering av tall og symboler ikke kan føre til at det oppstår bevissthet.

John Searles «kinesiske bevis» er omstridt, og filosofen Nicholas Allott ved Universitetet i Oslo har for eksempel innvendt at det bare er én enkel prosess som foregår i Searles kinesiske rom. Vi kan ikke avvise at det vi kaller bevissthet kan oppstå som et resultat av svært mange slike «dumme» prosesser satt sammen, selv om de skulle bestå av symbolsjonglering, mener Allott.

Tre konferanser i 2016

Bakteppet for Fritt Ords konferanse om teknologi og menneskets fremtid var både internett og framveksten av «Big Data» - programvare som kan analysere enorme datamengder. Begge er i ferd med å forårsake dyptgående endringer i samfunnet. De fleste teknologier kan brukes både positivt og negativt, og konferansedeltakerne var opptatt av at nye teknologier i utgangspunktet er ment å skulle øke både menneskers kreativitet og effektivitet.

Men teknologiene åpner også muligheten for et overvåkings- og registrerings-samfunn som kan true både kreativitet og samfunnsutvikling. Marina Warner beskrev for eksempel karakteren Funes, hovedpersonen i Jorge Luis Borges' novelle *Mannen med den gode hukommelsen*, som muligens den mest advarende figuren i det 20. århundrets litteratur.

– Han er en person som ikke kan glemme noe, som ikke kan skille eller ordne kunnskap i forståelige synteser, med en hjerne som ligner en datamaskin som lagrer hver forekomst av hvert ord idet jeg skriver det, eller overvåkningskameraene i Storbritannias gater – vi har visst flere per innbygger enn noe annet land – som upartisk registrerer hvert eneste øyeblikk, advarte Warner.

Borges selv mente at det er glemselen, ikke hukommelsen, som gjør oss til mennesker: Å tenke er å glemme.

Fritt Ord og New York Review of Books arrangerte også to andre konferanser i 2016: *The Governance of China* ble arrangert i Hong Kong 15. og 16. januar, og *The Middle East: World Crisis?* ble arrangert i Berlin 4. og 5. juni.

Støtter ytringsfriheten gjennom internasjonale kanaler

Fritt Ord støtter en rekke internasjonale ytringsfrihetsorganisasjoner som i hovedsak arbeider med journalister, forfattere og aktivister. En av organisasjonene som fikk støtte i 2016 var IFEX, et nettverk bestående av 80 uavhengige organisasjoner som alle jobber med ytringsfrihetsspørsmål.

Fritt Ords støtte til IFEX – tidligere kjent som The International Freedom of Expression Exchange – ble brukt til å styrke samarbeidet med medlemsorganisasjonene, jobbe for at brudd på ytringsfrihet og pressefrihet ikke forblir straffet, og til kampanjearbeid.

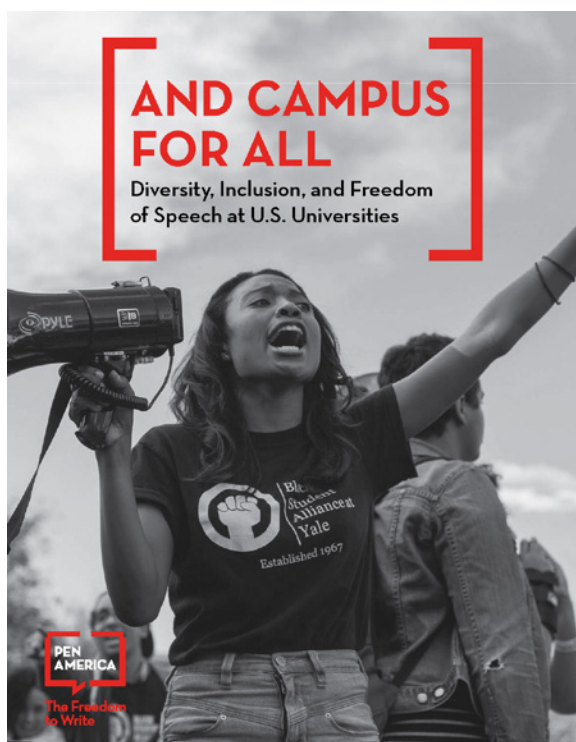
En av de viktigste sakene i 2016, ifølge IFEX's egen oppsummering, var at organisasjonen trappet opp kampen mot diskriminering av seksuelle minoriteter. En av de mest omtalte sakene i 2016 var for øvrig løslatelsen av den aserbajdsjanske journalisten Khadija Ismayilova, som var blitt dømt til 7,5 års fengsel i 2014 på politisk grunnlag etter at hun hadde avslørt flere store korrupsjonssaker. Hun fikk Fritt Ord og Zeit-Stiftungs pressepris i 2012.

Støtter journalister og forfattere

Fritt Ord har bevilget penger til PEN International, verdens største skribent- og ytringsfrihetsorganisasjon, i en årrekke. Den amerikanske avdelingen PEN America (tidligere PEN American Center) fikk penger fra Fritt Ord for første gang i 2005. I perioden fra 2005 til 2016 har Fritt Ord støttet en rekke av PENs formidlingsprosjekter, blant annet rapporten «And Campus for All».

Fritt Ord har videre støttet en rekke av prosjektene til Norsk Pen. Stiftelsen støtter også ICORN – International Cities of Refuge Network (ICORN) – som er ansvarlig for den internasjonale fribyforfatterordningen. De åtte norske fribyene i dag er Stavanger, Kristiansand, Oslo, Skien, Tromsø, Trondheim, Molde, Haugesund, Lillehammer, Drøbak og Bergen. Hittil har 26 forfulgte forfattere vært gjester i en av disse fribyene.

American Civil Liberties Union har forsvart grupper og enkeltmenneskers rett til ytringsfrihet

Rapporten «And Campus for All» beskriver ytringsfrihetssituasjonen ved flere amerikanske universiteter.

og privatliv i snart 100 år. Fra 2010 har Fritt Ord gitt økonomisk støtte til ACLUs ulike tiltak, især for å formidle USAs bruk av tortur under «krigen mot terror». De siste årene har bevilgningene gått til prosjekter som søker å fremme privatlivets fred og personvern i USA og i verden for øvrig.

Ytringsfriheten under press

Fritt Ord har støttet den engelske ytringsfrihetsorganisasjonen Index on Censorship i årevis, også i 2016. Tidsskriftet trykker blant annet artikler, kronikker, noveller og poesi fra journalister og skribenter i land hvor ytringsfriheten er under press. I 2016 bevilget Fritt Ord også midler til prosjektet «Mapping Media Freedom», som kartlegger brudd og hindringer for mediefriheten og forfølgelse av journalister i EU-land samt Aserbajdsjan, Hviterussland, Ukraina og Russland.

Article 19 er en internasjonal ytringsfrihetsorganisasjon grunnlagt i 1987, med hovedkontor i London. Fritt Ord støtte til Article 19 i 2016 ble brukt til å finansiere organisasjonens strategiske arbeid for å styrke ytrings- og informasjonsfriheten globalt.

Organisasjonens navn er hentet fra artikkel 19 i FNs menneskerettighetserklæring, som fastslår at «Enhver har rett til menings- og ytringsfrihet». Article 19 overvåker trusler mot ytringsfriheten verden over og arbeider for å innføre standarder og lovverk som beskytter journalister og skribenter.

Nordmenn er mer digitale

Reuters Institute for the Study of Journalism utgir hvert år Digital News Report, som er en av de viktigste publikasjonene om utviklingen av internasjonale og nasjonale medier, mediebruk og offentlighet. Fritt Ord tok initiativ til at Norge skulle inkluderes i rapporten, og det ble gitt støtte til prosjektet i 2015 og i 2016.

FAKTA:

STØTTE TIL FLERE

Fritt Ord har også støttet blant annet følgende internasjonale ytringsfrihetsorganisasjoner i 2016:

Freedom House: En amerikansk stiftelse som arbeider for demokrati og menneskerettigheter i hele verden

openDemocracy: En global medie-plattform som publiserer artikler om demokrati og ytringsfrihet

International Press Institute (IPI): En global organisasjon som arbeider for trykkefrihet og bedre arbeidsvilkår for journalister

Institute for Reporters' Freedom and Safety (IRFS): En nasjonal organisasjon som arbeider for pressefrihet, utvikling og demokrati i Aserbajdsjan.

Den første rapporten med norsk innhold kom i 2016 og viser blant annet at nordmenn er mer digitale og betalingsvillige enn andre europeere. Vi holder oss i stor grad til etablerte aktører, også digitalt, mens nyopprettede, heldigitale konkurrenter trekker færre lesere sammenlignet med Europa ellers.

Fritt Ord ga i 2016 også økonomisk støtte til organisasjonen Freemuse. I løpet av året registrerte organisasjonen 1028 angrep på kunstnere og kunstnerisk ytringsfrihet, og det var dobbelt så mange som året før.

Fritt Ord og Freemuse arrangerte i 2012 den første verdenskonferansen om kunstnerisk ytringsfrihet, med tittelen «All that is banned is desired». Da konferansen ble evaluert i 2016, fortalte mange av deltakerne at konferansen hadde gitt dem et annet liv. Evalueringen viste blant annet at konferansen åpnet nye horisonter for mange deltakere og lot dem erfare at de ikke er alene om å arbeide under autoritære regimer.

– Frontene er hardere, men mulighetene finnes fortsatt

Walid al-Kubaisi beklager at frontene i mangfolds- og innvandringsdebatten er blitt hardere i løpet av de siste årene, samtidig som den er blitt mer uinteressant fordi det meste handler om hijab. – Men det finnes håp, blant annet fordi sekulære muslimer er i ferd med å skape alternativer og nye muligheter, mener han.

Loveleen Rihel Brenna og Walid al-Kubaisi ble i 2016 tildelt Fritt Ords Honnør for å ha kommet med innsiktsfulle bidrag i norsk offentlighet i to tiår, ikke minst med innspill i innvandrings- og integreringsdiskusjoner. Fritt Ords styremedlem Sigrun Slaggard sa i sin tale ved utdelingen i juni at begge prisvinnerne har tatt et oppgjør med sin egen kulturbakgrunn, hver på sin måte, mens de også har utfordret majoritetsbefolkningen.

– Jeg kjenner meg godt igjen i den beskrivelsen, etter å ha engasjert meg i debatten om mangfold i 30 år. Før var denne debatten også interessant, men nå er begreper som «mangfold» og «det flerkulturelle samfunn» og «et fargerikt fellesskap» dessverre langt på vei blitt tømt for mening, sier al-Kubaisi.

Kritiserer islamovenstre

– Det «fargerike fellesskapet» er et fantastisk konsept der alle kulturelle uttrykk og variasjoner beriker samfunnet, men i praksis har det blitt til noe helt annet. «Mangfold» er isteden blitt til radikalisering, og det «flerkulturelle» betyr at offentligheten må akseptere hijaben – et hodeplagg som reduserer islams mangfold til et selvdiskriminerende klesplagg, tilføyer han.

Al-Kubaisi gir det han kaller *islamovenstre* – et uttrykk han selv introduserte i den norske samfunnsdebatten – mye av ansvaret for en negativ utvikling.

– Debattanter på venstresiden har alliert seg med ekstreme islamske høyrekrefter, istedenfor med de sekulære og moderne muslimene. De har

Walid al-Kubaisi fikk Fritt Ords Honnør for sine innsiktsfulle bidrag i norsk offentlighet i to tiår, ikke minst med innspill i innvandrings- og integreringsdiskusjoner. FOTO: IBSEN- OG HAMSUNDAGENE

til og med støttet disse høyrekreftenes forsøk på å fremstille seg selv som moderate. Dette har islamovenstre gjort fordi de ville fremstille seg selv som tolerante, men de aner visst ikke hva de har satt i gang: De har brolagt veien til helvete med gode intensjoner, mener al-Kubaisi.

Forfatteren og statsstipendiaten Walid al-Kubaisi er sivilingeniør av utdanning og flyktet fra Irak i 1981, under krigen med Iran. Deretter arbeidet han i flere år som journalist i Syria og Libanon, før han kom til Norge i 1987. Her har han skrevet en rekke bøker, også barnebøker, og dessuten et filmmanus. Han er skribent i ukeavisen Dag og Tid.

– For meg har dette hele tiden vært en kamp på to fronter. Den ene fronten er altså mot norsk islamovenstre, i tillegg til rasismen som finnes i Norge – og den andre fronten handler om å kritisere de muslimene som fortsatt holder til, billedlig talt, i middelalderens fjellhuler. Men islam er en religion som kan finne sin plass i et moderne og demokratisk samfunn, hvis vi klarer å tolke og harmonisere religionen innenfor rammene av norsk lov og moderne, universelle premisser, sier han.

Vafler og nan-brød

Walid al-Kubaisi fulgte verdidebatten i den norske valgkampen høsten 2016 med en viss undring.

– De norske verdiene er ikke vafler, på samme måte som nan-brød ikke er en muslimsk verdi! De norske verdiene ble isteden utformet av de store figurene i den norske kulturen, fra Wergeland til kong Olav – men disse verdiene finnes også i min egen kultur. Det virker for øvrig ekskluderende overfor minoritetene å snakke som om norske verdier er noe helt spesielt, påpeker al-Kubaisi.

– Men samtidig bør muslimer i Norge vokte seg for å snakke om muslimske verdier vis á vis norske verdier, for da går de i en felle! Å plassere seg på et ståsted som motstandere av norske verdier betyr at man definerer seg som fiendtlige fremmede i landet. Det var også de norske verdier som tok imot oss som innvandrere og flyktninger. Muslimer i Norge bør forstå at også de er norske, og at det som kalles norske verdier også er deres barns verdier. Vi har i dag en eldre generasjon med mange konservative muslimer, men barna deres kommer til å bli norske – med norsk språk og norske flagg – uansett om de konservative foreldrene liker det eller ikke. Dette er historiens logikk, mener han.

Gode krefter leter etter en vei

Selv om frontene i debatten om innvandring, integrering og mangfold er blitt hardere, er al-Kubaisi optimist.

– Mange gode krefter leter nå etter en utvei fra radikaliserings og kvinner i hijab. Vi ser en fremvekst av organisasjoner som Senter for sekulær integrering ledet av dr. Shahram Shaygani, LIM (Likestilling, Integrering, Mangfold), Ex-muslims of Norway ledet av Cemal Knudsen Yucel, Sekulært forum ledet av Anita Frans, og Sekulær Feministisk Front (SEFF), ledet av Shabana Rehman. Dette kan gi håp, sier al-Kubaisi, som ble svært glad over å motta en pris fra Fritt Ord.

– Fritt Ords Honnør har stor verdi ved at den kan gi moralsk støtte til personer som har satset på ytringsfrihet. Den fungerer også som en oppmuntning til mennesker som blir anklaget, eller til og med demonisert, på grunn av sine meninger. Den viser at det nytter å kjempe.

FRITT ORDS HONNØR TIL WALID AL-KUBAISI OG LOVELEEN RIHEL BRENNÅ

– Norge er i ferd med å gjøre seg selv mindre attraktivt

– Ledere som ikke forstår verdien av mangfold, er i ferd med å gjøre Norge til et mindre attraktivt land. Oppegående personer med kompetanse vil ikke ta med familien til Norge og la barna vokse opp i et land med en splittende retorikk, og hvor avstanden mellom menneskene øker, advarer Loveleen Rihel Brenna.

– Vi trenger holdninger og et språk som binder mennesker sammen, sier Loveleen Rihel Brenna.

FOTO: LOVELEENBRENNÅ.NO

Pristildelingen fikk Brenna til å tenke at hun burde ha gjort enda mer for å bidra til den norske offentligheten, fordi vi er inne i en negativ utvikling.

– Denne utviklingen handler blant annet om at mange mennesker nå føler seg mer utrygge enn de gjorde før. Utryggheten eller frykten rammer ikke bare folk med minoritetsbakgrunn, men også etnisk norske som for eksempel har adoptert et barn fra utlandet eller har barn som er «halvt» norske av andre grunner. Og majoritetsbefolkningen generelt. Jeg tror alle er på søken etter noen svar som kan skape trygge rammer, hvor verdier og det kjente ikke blir truet. Men så vet vi ikke hvor vi kan finne den tryggheten. Jeg snakker med mange som bærer på en slik utrygghet, fordi det ikke lenger er mulig å vite hvilke holdninger som finnes blant folk de møter, forteller Brenna.

Fra galt til verre

Da Brenna fikk Fritt Ords Honnør i 2016, hadde hun nylig kritisert at Norge fikk en innvandrings- og integreringsminister. – Jeg har ikke følt meg som en innvandrer på 20 år, men nå gjør jeg det, sa hun til Dagsavisen i et intervju med tittelen «Gud forby integrering».

– Vi trenger holdninger og et språk som binder mennesker sammen. Men vi er på vei bort fra dette i Norge, vi har for eksempel ledere som svartmaler hele grupper fordi noen få i gruppen kan ha gjort noe vi ikke liker. Men det som er enda mer skremmende, er tausheten hos de som ikke sier hva de mener, utdyper Brenna.

Prisen ga mer tyngde

Loveleen Brenna forteller at Fritt Ords Honnør førte til at hun kan delta i samfunnsdebatten med mer tyngde enn tidligere.

– Denne prisen har en veldig høy stjerne, og er den største anerkjennelsen jeg noensinne har fått! Jeg deltar fortsatt i debatten, men det siste året har jeg deltatt på en annen måte og jobbet mer «i kulissene», forteller Brenna. Til daglig leder

hun mangfoldsledelse-bedriften Seema, som ble etablert i 2012, etter at Brenna gikk av som leder i Foreldreutvalget for grunnskolen.

– Det jeg først og fremst savner i Norge, er de kompetente lederne som forstår hva mangfold er. Det er mange «stunt», og mange «fluffy» ord og begreper, men det er skapt en kultur hvor man ikke pirker under overflaten. Det er ikke nok at en bedriftsleder teller antall nasjonaliteter og sier at de har de hyggelig sammen, for det er bare begynnelsen. Det hjelper heller ikke at de ulike nasjonalitetene lærer seg bedriftens etablerte kultur, men undertrykker sin mangfoldskompetanse. Det som isteden byr på de store mulighetene, er å bruke mangfoldet av kulturer, personligheter og perspektiver til å utvikle bedre produkter og tjenester som kunne bli attraktive for flere mennesker med ulike bakgrunner, mener Brenna.

«Look to Canada»

Loveleen Rihel Brenna er også opptatt av at Norge er i ferd med å bli kjent for en inhuman retorikk og politikk. Norge er for øvrig ikke alene om en slik utvikling, mener hun, men heldigvis finnes det lyspunkter.

– Canada er eksempel på et land som har fått til noe, fordi de har en leder som forstår verdien av mangfold. Canadierne snakker ikke om inkludering og «snillhet» og integreringspolitikk; de har isteden en migrasjonspolitikk som innebærer at de åpner dørene for folk med kompetanse som Canada trenger. Mangfold er blitt som DNA i Canada, forteller Brenna.

– Konsekvensen av å stenge Norges grenser og holde andre mennesker ute, er at vi ikke tiltrekker oss de gode talentene fra andre verdensdeler. Jeg kan også peke på India, som ønsker å tiltrekke seg de beste hodene fra hele verden og sende ut sine egne lyse hoder for å lære mer. I Norge tenker vi isteden motsatt, og det tjener ikke nasjonen som helhet i lengden, advarer hun.

Sidsel Dalen fikk Fritt Ords Preben Munthe-stipend for å studere ved Reuters Institute for the Study of Journalism i 2016.

FOTO: STUDIO VEST.

PREBEN MUNTHE FELLOWSHIP TIL JOURNALIST SIDSEL DALEN

– Skatteparadis-gransking er viktig, vanskelig og farlig

– Jeg har truffet flere av dem som sitter nær regjeringsmakta i noen av verdens fattigste og mest korruperte land. Dette er folk som bruker skatteparadiser, velter seg i penger og bruker svært brutale midler for å opprettholde sin makt, forteller Sidsel Dalen.

Frilansjournalisten Sidsel Dalen studerte ved Reuters Institute for the Study of Journalism (RISJ) i Oxford i perioden januar-juli i 2016, med finansiering fra Fritt Ords Preben Munthe-stipend, da hun traff disse mektige menneskene. Hovedbudskapet i rapporten hun skrev under oppholdet, er at journalistisk gransking av skatteparadiser er både viktig, vanskelig og farlig.

– Rike selskaper og enkeltmennesker kan sende hærskarer av advokater etter kritiske journalister, og i mange tilfeller har gjerningsmennene tett tilknytning til korruperte politikere. Dette er en fare som gjelder også i demokratiske land, men i fattigere land kan kritikere rett og slett bli ryddet av veien. I enkelte skatteparadiser kan man bli arrestert bare for å stille spørsmål, og kilder kan få opp til femten års fengsel. Dessverre er det slik at det trengs internasjonal konsensus for å få slutt på dette, men de folkene som lager lovene er til dels

de samme som benytter seg av skatteparadiser, oppsummerer Dalen.

Vanskelig journalistikk

Sidsel Dalen har hovedfag i medievitenskap og bakgrunn som journalist og PR-rådgiver. Hun har også skrevet tre thrillere om menneskehandel, korrupsjon, storpolitikk og våpenhandel.

– Etter oppholdet i Oxford har jeg jobbet med en ny thriller, som kommer til å handle om nettopp korrupsjon og skatteparadiser. Når jeg er ferdig med den, skal jeg gå løs på et nytt prosjekt om samme tema, forteller Dalen – men det er for tidlig å snakke om det nå.

Det finnes få norske journalister som jobber med økonomisk kriminalitet og skatteparadiser. Sidsel Dalen påpeker at de viktigste avsløringene er basert på lekkasjer som *Panama Papers* og deretter analysert i samarbeid med internasjonale kolleger.

Skatteparadiser skaper forskjeller

Da Dalen i 2016 kritiserte DnB for å sluse penger gjennom Luxemburg for å redusere bidraget til fellesskapet, svarte bankens toppledelse med å si at «krimforfatter Sidsel Dalen må lære seg å skille mellom fakta og fiksjon.» Men hersketeknikken fungerte ikke så lenge: Et halvt år senere ble DnB tatt med buksene nede, fordi de hadde tilbudt norske kunder en ordning som kunne brukes til å gjemme penger på Seychellene.

– Skatteparadisene angår oss alle, fordi de er med på å skape større forskjeller i samfunnet. Hvis du vil starte en liten kaffebar, må du betale sel-skapsskatt. Mens de store internasjonale aktørene rigger seg til i skatteparadiser og slipper unna skatten. Dermed blir konkurransevilkårene veldig skjeve. De som ikke betaler skatt, får mer penger til å leie de beste lokalene og kan lett dumpe prisene i en periode for å skyve deg ut av business. Dette er ikke vanlige markedskrefter, det er en mutasjon, avslutter Dalen.

FRITT ORD

**Årsregnskap
2016**

Aktivitetsregnskap for perioden 1. januar til 31. desember

	Noter	2016 (mill. kr.)	2015 (mill. kr.)
Anskaffelse av midler			
Finans- og investeringsaktiviteter			
Mottatt aksjeutbytte		10,8	1,7
Realisert gevinst ved salg av verdipapirer		55,8	123,4
Realisert tap ved salg av verdipapirer		(3,2)	(0,3)
Renteinntekter		23,5	29,8
Opp/(ned)skrivning anleggsmidler		(0,1)	(15,6)
Verdiendring finansielle instrumenter		73,2	(67,2)
Verdiendring private equity-investeringer		(0,5)	4,6
<i>Sum anskaffelse av midler</i>		159,5	76,4
Forbrukte midler			
Kostnader til anskaffelse av midler			
Forvaltningskostnad investeringsaktiviteter		3,2	3,3
Bevilgninger til oppfyllelse av formålet			
Bevilget til vedtektsfestede formål	10	75,9	95,9
Kostnader for aktiviteter som oppfyller formålet			
Seminarkostnader/egne initiativer		7,7	11,1
Lønnskostnader	11	12,5	12,2
Avskrivning på varige driftmidler	2	4,4	4,3
Annen driftskostnad	11	6,2	8,2
<i>Sum kostnader for aktiviteter som oppfyller formålet</i>		30,8	35,7
<i>Sum forbrukte midler</i>		109,9	134,8
Årets aktivitetsresultat		49,7	(58,4)
Overført til/(fra) annen formålskapital		49,7	(58,4)

Balanse pr. 31. desember

Eiendeler

	Noter	2016 (mill. kr)	2015 (mill. kr)
Anleggsmidler			
Formålstjenlige investeringer			
Bygg og innredninger	2	68,7	73,1
Aksjer i European Foundation House	3	7,8	7,8
<i>Sum formålstjenlige investeringer</i>		76,5	80,9
Finansielle anleggsmidler			
Investeringer i tilknyttede selskaper	4	151,0	116,5
Investeringer i andre selskaper	5	271,0	286,6
Formålstjenlige investeringer	7	18,3	18,3
Langsiktig fordring		1,7	7,9
<i>Sum finansielle anleggsmidler</i>		442,0	429,2
Sum anleggsmidler		518,5	510,1
Omløpsmidler			
Fordringer			
Fordringer tilknyttede selskap	4	5,9	5,9
Diverse fordringer		5,6	0,2
<i>Sum fordringer</i>		11,5	6,2
Investeringer			
Markedsbaserte aksjer og aksjefond	6	1 019,6	927,1
Obligasjoner	7	1 114,5	1 112,5
Andre finansielle instrumenter	8	338,0	317,0
<i>Sum investeringer</i>		2 472,2	2 356,5
Kontanter og bankbeholdning	13	50,0	137,5
Sum omløpsmidler		2 533,7	2 500,2
Sum eiendeler		3 052,2	3 010,3

Balanse pr. 31. desember

Formålskapital og gjeld

	Noter	2016 (mill. kr)	2015 (mill.kr)
Formålskapital			
Grunnkapital		500,0	500,0
Annen formålskapital		2 481,7	2 432,0
<i>Sum formålskapital</i>	14	2 981,7	2 932,0
Gjeld			
Kortsiktig gjeld			
Leverandørgjeld		0,8	0,5
Skyldig offentlige avgifter		0,8	0,7
Pensjonsforpliktelse	12	1,4	1,4
Annen kortsiktig gjeld		1,7	1,5
Ikke utbetalte bevilgninger		65,8	74,2
<i>Sum kortsiktig gjeld</i>		70,5	78,3
<i>Sum gjeld</i>		70,5	78,3
Sum formålskapital og gjeld		3 052,2	3 010,3

Restforpliktelser 4,8

Grete Brochmann
Styrets leder

Christian Bjelland
Styremedlem

Guri Hjeltnes
Styremedlem

Anine Kierulf
Styremedlem

Frank Rossavik
Styremedlem

Sigrun Slaggard
Styremedlem

Bård Vegar Solhjell
Styremedlem

Knut Olav Åmås
Adm. direktør

Kontantstrømsoppstilling for perioden 1. januar til 31. desember 2016

	2016 (mill. kr)	2015 (mill. kr)
Periodens aktivitetsresultat	49,7	(58,4)
Netto realisert tap/(gevinst) ved salg av verdipapirer	(52,7)	(123,0)
Urealisert verdiendring	(72,6)	48,3
Avskrivninger	4,4	4,3
Bevilget til vedtektsfestede formål	75,9	95,9
Endring i tidsavgrensninger	(11,6)	1,9
<i>Tilført fra driften</i>	(6,9)	(31,0)
Finans- og investeringsaktiviteter		
Salg aksjer/andeler/finansielle instrumenter	247,1	433,6
Kjøp aksjer/andeler/finansielle instrumenter	(243,4)	(357,8)
<i>Sum tilført fra investeringsaktiviteter</i>	3,7	75,8
Bevilgninger til oppfyllelse av formålet		
Utbetalte bevilgninger i perioden	(84,3)	(89,8)
<i>Sum utbetalt til til vedtektsfestede formål</i>	(84,3)	(89,8)
Sum likviditetsendringer i perioden	(87,5)	(45,0)
Likviditetsbeholdning pr. 01.01	137,5	182,7
Likviditetsbeholdning pr. 31.12	50,0	137,5

Noter til regnskapet

31. desember 2016

Generelt

Stiftelsen Fritt Ord er stiftet 7. juni 1974 og er en stiftelse med et ideelt, allmennyttig formål.

1. Regnskapsprinsipper

Regnskapet er satt opp i samsvar med regnskapslovens bestemmelser og god regnskapsskikk for ideelle organisasjoner. Eiendeler bestemt til varig eie eller bruk er klassifisert som anleggsmidler. Andre eiendeler er klassifisert som omløpsmidler. Fordringer som skal tilbakebetales innen ett år, er klassifisert som omløpsmidler. Ved klassifisering av kortsiktig gjeld er tilsvarende kriterier lagt til grunn. Anleggsmidler vurderes til anskaffelseskost, men nedskrives til virkelig verdi når verdifallet forventes ikke å være forbigående. Avskrivbare driftsmidler avskrives lineært over antatt levetid. Kontantstrømoppstillingen er utarbeidet etter den indirekte metoden. Likviditetsbeholdningen i kontantstrømoppstillingen omfatter kontanter, egne bankinnskudd samt bankinnskudd i mellomregning med forvalterne.

Finansielle omløpsmidler

God regnskapsskikk for ideelle organisasjoner gjør et unntak fra regnskapslovens regler knyttet til finansielle investeringer. Av hensyn til brukergruppens informasjonsbehov kan finansielle investeringer regnskapsføres til virkelig verdi når følgende vilkår er oppfylt:

- (1) Investeringene er notert på børs eller administreres av en profesjonell kapitalforvalter.
- (2) Virkelig verdi av investeringene kan måles pålitelig.

Finansielle omløpsmidler er i årsregnskapet verdsatt i henhold til dette prinsippet. Børsnoterte aksjer og obligasjoner vurderes til virkelig verdi og er vurdert til børskurs pr. 31.12.16. Valutakursen er basert på Norges Banks sluttkurs pr. 31.12.16.

Finansielle anleggsmidler

Aksjer som klassifiseres som anleggsmidler er vurdert etter kostmetoden og nedskrevet for forventet tap. Ansvarlig lån vurderes etter pålydende.

Formålstjenlige lån

Lånet til Media Development Loan Fund er omklassifisert fra kortsiktig til langsiktig fordring. Avtalen ble reforhandlet i 2016. Nytt låneforfall er i mars 2019.

Valuta

Eiendeler og gjeld i utenlandsk valuta bokføres med kursene på transaksjonstidspunktet. Beregnet ikke realisert kurstap på omløpsmidler og kortsiktig gjeld pr. 31.12. er kostnadsført etter fradrag for urealisert gevinst opp til urealisert tap innen samme valutslag. Beregnet ikke realisert kurstap pr. 31.12. for langsiktige fordringer og gjeld kostnadsføres; urealisert kursgevinst inntektsføres ikke.

Verdiendring investeringer

Verdiendring består av følgende elementer:

- (1) Urealisert verdiendring på finansielle instrumenter og andre investeringer i løpet av siste regnskapsperiode.
- (2) Tilbakeført urealisert verdiendring på solgte finansielle instrumenter og andre investeringer. Realisert gevinst/tap viser et resultat beregnet ut fra salgssum redusert med historisk kostpris etter FIFO-prinsippet.

Bevilgninger til vedtektsfestede formål

Bevilgninger til vedtektsfestede formål kostnadsføres løpende i overensstemmelse med styrets vedtak.

Skatt

Stiftelsen Fritt Ord er en stiftelse med det ideelle formål å fremme allmennyttig virksomhet. Stiftelsen har ikke erverv som formål og er således fritatt for skatt. Dette fremgår av skattelovens § 2-32.

Noter til regnskapet

31. desember 2016

2. Bygg og innredninger

	Andel Sameiet Uranien- borgveien 2	Farringdon Road 60	Inventar	Kunst	Sum
Anskaff.kost pr 01.01.	37 100 430	67 360 662	4 308 994	431 800	109 201 886
Tilgang	0	0	0	0	0
Avgang	0	0	43 450	0	43 450
Akkumulerte avskr.	8 023 235	28 607 192	3 859 424	0	40 489 851
Bokført verdi	29 077 195	38 753 470	406 120	431 800	68 668 584
Årets avskrivninger	308 157	3 943 884	101 530	0	4 353 571
Økonomisk levetid	100 år	12 år	5 år	Uendelig	
Avskrivningsplan	Lineær	Lineær	Lineær	Avskrives ikke	

Eierandel i sameiet Uranienborgveien 2 utgjør 59 %.

Farringdon Road 60 er en eiendom i London. Formålet med eiendommen er å gi rom for et senter for ytringsfrihet og litteraturdebatt basert på norsk-britisk samarbeid. Eiendommen er utleid for 12 år, og antatt restverdi ved leieperiodens utløp er 20 mill. kroner.

Investeringene er vurdert etter kostmetoden og avskrives planmessig.

3. Aksjer i European Foundation House

	Anskaffelses- tidpunkt	Forr.kontor	Eierandel/ Stemmerett	Balanseført verdi
European Foundation House	28.04.2011	Brussel	16,67 %	7 830 000

Noter til regnskapet

31. desember 2016

4. Investeringer i tilknyttede selskaper

Investeringer i tilknyttede selskaper

	Anskaffelses- tidspunkt	Forr.kontor	Eierandel/ Stemmerett	Balanseført verdi
TKV Invest AS	2008	Oslo	44,69 %	20 000 000
Cernova AS	2005	Bergen	34,00 %	100 000 000
Snøhetta AS	2016	Oslo	20,00 %	30 990 490
Sum investeringer i tilknyttede selskaper				150 990 490

Under gitte betingelser har Stiftelsen Fritt Ord en forpliktelse til å yte ytterligere kapitalinnskudd på kr 13 400 000 i TKV Invest AS. Investeringene er vurdert etter kostmetoden og nedskrevet for forventet tap.

Fordringer på tilknyttede selskap

	31.12.2016	31.12.2015
TKV Invest AS	1 721 425	1 721 425
Cernova AS	4 227 560	4 227 560
Sum fordringer på tilknyttet selskap	5 948 985	5 948 985

5. Investeringer i andre selskaper

	Anskaffelses- kost	Eierandel	Balanseført verdi
Nokas AS	160 432 863	19,50 %	160 318 541
NHP Eiendom AS	75 451 500	4,78 %	75 451 500
NRP Eiendom AS	28 620 000	4,02 %	28 620 000
GEG International Ltd.	12 684 621	3,34 %	6 648 621
Sum investering i andre selskap	277 188 984		271 038 662

Investeringene er vurdert etter kostmetoden og nedskrevet for forventet tap

Noter til regnskapet

31. desember 2016

6. Markedsbaserte aksjer og aksjefond

	Anskaffelses- kost	Markeds- verdi	Balanseført verdi
Aberdeen Eiendomsfond Norge 1	71 167 639	78 242 183	78 242 183
Buyandread AS	1 000 000	58 000	58 000
Diversified Global Equities Class A	55 000 000	67 538 657	67 538 657
Diversifiserte Norske Aksjer	77 695 774	107 120 072	107 120 072
Egerton Capital Equity Fund Class I NOK	45 000 000	58 513 498	58 513 498
Entra ASA	35 288 902	43 392 122	43 392 122
Generation Global Equity	57 053 920	159 207 846	159 207 846
KLP AksjeGlobal Indeks II	103 094 307	205 601 072	205 601 072
KLP AksjeNorge Indeks	28 240 652	61 793 847	61 793 847
KLP AksjeEuropa Indeks II	30 000 000	38 003 352	38 003 352
KLP AksjeFremvoksende markeder indeks I	47 000 000	51 852 611	51 852 611
KLP AksjeNorden Indeks	95 000 000	99 422 639	99 422 639
Nordea 1 Sicav - stable return fund	20 000 000	19 458 933	19 458 933
Skagen Kon-Tiki	20 054 891	29 404 804	29 404 804
Sum markedsbaserte aksjer	685 596 084	1 019 609 636	1 019 609 636

Noter til regnskapet

31. desember 2016

7. Obligasjoner

	Pålydende	Markeds- verdi	Balanseført verdi
Pengemarked			
Storebrand Rente+	55 396 152	54 944 802	54 944 802
DNB NOR Likviditet 20 (IV)	88 391 593	87 119 849	87 119 849
Storebrand Likviditet	96 877 091	96 705 873	96 705 873
Nordea Likviditet III	97 461 684	97 346 708	97 346 708
Norske obligasjoner			
Alfred Berg Obligasjon 1-3	52 210 812	52 642 043	52 642 043
Arctic High Return Class B	26 236 613	27 003 047	27 003 047
Cultura Sparebank 13/23	3 000 000	3 059 450	3 059 450
Danske Invest Norsk Obligasjon	62 656 261	70 217 578	70 217 578
DnB Kredittobligasjon	71 577 499	69 673 661	69 673 661
DNB Obligasjon (III)	79 556 955	73 066 554	73 066 554
Nordea Obligasjon III	92 292 419	90 827 972	90 827 972
Nordea Kreditt	57 980 633	57 453 866	57 453 866
Nordic High Return	50 000 000	55 001 236	55 001 236
Pareto Obligasjonsfelleskap	10 200 000	10 210 483	10 210 483
Utenlandske obligasjoner			
Bluebay Emrg Mkt Select Bond Fund	50 000 000	44 351 843	44 351 843
BlueBay High Yield Cor. Bond Fund	36 172 996	40 442 802	40 442 802
Bluebay Inv Grade Fond (SEB)	44 497 662	64 120 660	64 120 660
DCI Enhanced HG Credit E NOK	28 420 381	31 360 501	31 360 501
DCI Enhanced HG Floting K NOK	30 915 401	34 284 500	34 284 500
Storebrand Global Obligasjon A	20 126 943	23 666 396	23 666 396
Nordea Low Duration US High Yield Bond Fund NOK	21 980 488	31 036 585	31 036 585
Sum obligasjoner (NOK)	1 075 951 583	1 114 536 409	1 114 536 409
Media Development Loan Fund (EUR)	18 073 000	18 250 741	18 250 741
Sum formålstjenelige investeringer	18 073 000	18 250 741	18 250 741

Fordringen er omklassifisert fra kortsiktig til langsiktig f.o.m 2016. Fjorårstallet er behandlet tilsvarende.

Noter til regnskapet

31. desember 2016

8. Andre finansielle instrumenter

	Res.ført 2016	Anskaffelses- kost	Markeds- verdi	Balanseført verdi
<i>Utenlandske aksjefond</i>				
AKO Fund Ltd		183 996 025	153 625 348	153 625 348
AKO Global Ucits Fund - Class CF		50 000 000	52 186 706	52 186 706
Sum	10 215 798	233 996 025	205 812 053	205 812 053
<i>Private Equity</i>				
Sector Speculare II Fund Class A		5 355 427	1 609 408	1 609 408
Sector Speculare IV		12 588 050	1 633 417	1 633 417
Verdane Capital VIII		17 320 506	21 614 944	21 614 944
Verdane Capital V		0	49 403	49 403
Verdane Capital IX		3 004 737	2 902 930	2 902 930
Herkules Private Equity Ltd. II		15 795 396	2 495 495	2 495 495
Herkules Private Equity Ltd. III		10 710 103	6 896 891	6 896 891
Herkules Private Equity IV		10 028 311	13 037 606	13 037 606
Norvestor IV		11 538 828	5 184 052	5 184 052
Norvestor V		13 108 071	9 505 551	9 505 551
Morgan Stanley Real Estate		1 031 416	967 453	967 453
Morgan Stanley Eurozone Office Fund		19 072 483	4 315 494	4 315 494
Northzone VIII L.P.		2 207 291	2 673 571	2 673 571
Nordic and Europe Health Investment		314 266	393 533	393 533
FSN Capital V LP		1 712 056	1 712 056	1 712 056
Argentum Investments Partners		47 857 753	57 236 694	57 236 694
Sum	454 804	171 644 694	132 228 499	132 228 499
Sum andre finansielle instrumenter	10 670 602	405 640 719	338 040 553	338 040 553

Samlet restforpliktelse knyttet til investeringer i Private Equity er 138 mill. kroner.

Noter til regnskapet

31. desember 2016

9. Finansiell risiko

Stiftelsens finansielle risiko kan i hovedsak dekomponeres til henholdsvis markedsrisiko, kredittrisiko og likviditetsrisiko. Risikoen klassifiseres som høy, moderat eller minimal.

Markedsrisiko

Markedsrisiko er risiko for endringer i porteføljens verdi på grunn av endringer i renter, aksjekurser, valutakurser og kredittspreader. Stiftelsens investeringsstrategi medfører at stiftelsen statistisk sett vil få en negativ avkastning hvert 4/5. år. Markedsrisikoen klassifiseres som høy.

Kredittrisiko

Kredittrisiko er risiko for tap som følge av at utstedere av renteinstrumenter ikke oppfyller sine betalingsforpliktelser. Kredittrisiko i obligasjonsporteføljen overvåkes blant annet ved bruk av kredittvurdering. Stiftelsens investeringer i obligasjoner medfører at stiftelsens kredittrisiko klassifiseres som moderat/høy.

Motpartsrisiko

Motpartsrisiko er risiko for tap knyttet til at en motpart går konkurs eller på annen måte ikke kan oppfylle sine forpliktelser.

Likviditetsrisiko

Er risiko for at stiftelsen ikke vil kunne oppfylle sine forpliktelser etterhvert som de forfaller. Stiftelsen har i hovedsak bare prosjektorienterte forpliktelser som kun oppstår av styrets egne vedtak. Styret bestemmer således selv omfanget av disse forpliktelsene. Styret vurderer likviditeten som god og på grunnlag av ovennevnte klassifiseres den totale likviditetsrisiko som minimal.

10. Bevilget til vedtektsfestede formål

Bidrag vedtektsfestede formål	72 978 820
Fritt Ord Pris	400 000
Fritt Ords Hønnør	200 000
Stipender	1 908 000
Pressepriser	410 038
Sum bevilgninger	75 896 858

På institusjonens hjemmeside, www.fritt-ord.no, gis detaljert oversikt over årets bevilgninger.

Noter til regnskapet

31. desember 2016

11. Lønnskostnader, antall ansatte, godtgjørelser med mer

	31.12.2016	31.12.2015
Lønn og feriepenger	8 362 921	7 583 925
Premie til tjenestepensjon	1 648 055	2 150 706
Andre ytelser	325 054	347 794
Styrehonorar	1 176 885	1 061 029
Arbeidsgiveravgift	1 557 685	1 635 202
Sum lønn og sosiale kostnader	13 070 599	12 778 656
Herav seminar kostnader	599 882	575 343
Sum lønnskostnader for aktiviteter som oppfyller formålet	12 470 718	12 203 313
Gjennomsnittlig antall årsverk	9,50	9,50
Lønn og annen godtgjørelse til daglig leder:		
Premie til tjenestepensjon	220 196	212 391
Andre ytelser	19 368	17 696
Sum lønn og godtgjørelse til daglig leder	1 717 556	1 530 063
Godtgjørelse til styret		
Styrehonorar	1 252 050	1 215 000

Det er ikke gitt lån/sikkerhetsstillelse til daglig leder, styreleder eller andre nærstående parter. Det foreligger ingen avtaler for ledende ansatte eller styret om godtgjørelser utover ordinær lønn og styrehonorar.

Kostnadsført honorar til lovpålagt revisjon utgjør kr 283 437 inkl. mva.

Noter til regnskapet

31. desember 2016

12. Pensjonsforpliktelser

Stiftelsen har tegnet tjenestepensjon etter lov om foretakspensjon for alle ansatte. Denne pensjonsforpliktelsen er ikke balanseført. Videre finnes det en pensjonsforpliktelse overfor en tidligere ansatt som er balanseført med 1,4 millioner kroner.

13. Bundne bankinnskudd

Av stiftelsens totale bankinnskudd utgjør kr 532 698 bundne skattetrekksmidler.

14. Formålskapital

Grunnkapital	500 000 000
Annen formålskapital	2 431 981 273
Årets aktivitetsresultat	49 685 651
Sum formålskapital	2 981 666 924

